

Οι Ανισότητες στην Εκπαίδευση κατά την Περίοδο της Πανδημίας στην Ελλάδα

Μάιος 2021

Οι Ανισότητες στην Εκπαίδευση κατά την Περίοδο της Πανδημίας στην Ελλάδα

Μάιος 2021

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ερευνητική Ομάδα:

- Δήμητρα – Ιόλη Χατζούδη, Εκπαιδευτικός, Μεταπτυχιακό «Διοίκηση και Ηγεσία της Εκπαίδευσης» Roehampton University of London
- Μαρία Μουρτζάκη, Policy Manager, ActionAid Hellas
- Δήμητρα Ντιρογιάννη, Educational Programmes Manager, ActionAid Hellas
- Χρυσούλα Σταματούκου, Educational Programmes Coordinator, ActionAid Hellas

Συγγραφή:

- Δήμητρα – Ιόλη Χατζούδη, Εκπαιδευτικός, Μεταπτυχιακό «Διοίκηση και Ηγεσία της Εκπαίδευσης» Roehampton University of London
- Μαρία Μουρτζάκη, Policy Manager, ActionAid Hellas

Layout design: dimitriskanellopoulos.com

Θερμές ευχαριστίες στους εθελοντές και στις εθελόντριες της ActionAid Hellas για τη συμβολή τους, καθώς και στη Μυρσίνη Μέγα, Volunteer Programme Officer, για τον συντονισμό τους και την εξασφάλιση της τήρησης όλων των σχετικών κανόνων δεοντολογίας.

Η παρούσα έκδοση είναι μέρος του έργου “MIGRA -TED, Migration and Human Rights Enhanced through Technology in Education” που υλοποιείται στο πλαίσιο του χρηματοδοτικού προγράμματος “ERASMUS+” της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενό της είναι ευθύνη της ActionAid Hellas και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο έργο συμμετείχαν οι παρακάτω οργανώσεις υπό τον συντονισμό της οργάνωσης GVC (Ιταλία) και του Δήμου της Μπολόνια:

- La Cooperativa Sociale CSAPSA Due Onlus (CSAPSA2 – Ιταλία)
- ActionAid Hellas (Ελλάδα)
- Καρπός (Ελλάδα)
- Slovenian Global Action (SLOGA – Σλοβενία)
- 4Change (Ιταλία)
- COFAC (Πορτογαλία)
- Future Worlds Center (FWC – Κύπρος)

Πίνακας Περιεχομένων

Σελίδα	Τίτλος ενότητας
6	Εισαγωγή
9	Μέρος Πρώτο: Τι συνέβη στον κόσμο και στην Ελλάδα κατά την περίοδο Μαρτίου 2020 – Ιουνίου 2021
9	1. Διεθνές και Εθνικό Πλαίσιο
8	1.1. Στοιχεία για τις ανισότητες στην εκπαίδευση πριν από την πανδημία Οι δεσμεύσεις της διεθνούς κοινότητας
14	1.2. Η εκπαίδευση στον κόσμο κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID -19
15	1.2.1. Η έρευνα της UNESCO σχετικά με την ανταπόκριση των Υπουργείων Παιδείας
16	1.2.2. Η ανταπόκριση των κρατών – μελών της ΕΕ στα νέα εκπαιδευτικά δεδομένα
17	1.3. Η περίπτωση της Ελλάδας
18	1.3.1. Η σταδιακή εφαρμογή των μέτρων πρόληψης και περιορισμού της πανδημίας στην εκπαίδευση
22	Μέρος Δεύτερο: Τα αποτελέσματα από την έρευνα της ActionAid
22	2. Μεθοδολογική προσέγγιση
22	2.1. Ερευνητικά Εργαλεία
24	2.2. Περιορισμοί
24	2.3. Δεοντολογία
26	2.4. Ανάλυση ποσοτικών δεδομένων από την έρευνα με ερωτηματολόγιο
39	2.5. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων από την ομάδα εστίασης με εκπαιδευτικούς των τάξεων του Λυκείου
44	3. Συμπεράσματα
45	4. Συστάσεις πολιτικής
46	5. Πηγές

Πίνακας Συντομογραφιών

ΑΕΙ	Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΔΥ	Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας
ΕΣΥ	Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΤ	Παγκόσμια Τράπεζα
ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
ΠΝΠ	Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου
ΣΒΑ	Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη
ΥΠΑΙΘ	Υπουργείο Υγείας και Θρησκευμάτων
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

Εισαγωγή

Οι ανισότητες στην εκπαίδευση παγκοσμίως αποτελούσαν ένα εξαιρετικά δυσάρεστο γεγονός ήδη πριν από την εμφάνιση της πανδημίας COVID-19. Ερευνητικά δεδομένα από όλο τον κόσμο αναδεικνύουν πως παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, το χάσμα αναφορικά με την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση τόσο σε διαφορετικές χώρες του κόσμου όσο και στο εσωτερικό της ίδιας χώρας πολύ συχνά, η φθίνουσα ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης σε πολλά κράτη και η μαθησιακή κρίση είχαν εδραιωθεί. Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΣΒΑ) επισημαίνουν πως η εκπαίδευση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την κοινωνικοοικονομική κινητικότητα και την έξοδο από την κατάσταση της φτώχειας. Μπορεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες τα ποσοστά εγγραφής στο σχολείο να έχουν αυξηθεί σημαντικά -ειδικά για τα κορίτσια, τα οποία σε πολλές χώρες αποκλείονταν από την εκπαίδευση- αλλά είναι χαρακτηριστικό ότι το 2018 περίπου 260 εκατομμύρια παιδιά έμειναν έξω από τις σχολικές αίθουσες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στο 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού σχολικής ηλικίας. Την ίδια στιγμή τα στοιχεία αυτά συμπληρώνονται με τον μισό πληθυσμό παιδιών και εφήβων παγκοσμίως να μην διαθέτουν βασικές γνώσεις ανάγνωσης και μαθηματικών.

Η πορεία προς το 2030 και την προσπάθεια επίτευξης των ΣΒΑ αναχαιτίστηκε από την πανδημία COVID-19 επηρεάζοντας κάθε πτυχή της ζωής όλων των ανθρώπων ανά την υφήλιο. Η εκπαίδευση δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη. Η φυσική παρουσία στις σχολικές τάξεις διακόπηκε αλλού για μικρότερα και αλλού για μεγαλύτερα διαστήματα. Όπου αυτό ήταν εφικτό, η εξ αποστάσεως διδακτική και μαθησιακή διαδικασία (distance learning) πραγματοποιήθηκε μέσω της χρήσης ψηφιακών μέσων (digital education). Βέβαια, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων όχι μόνο από χώρα σε χώρα, αλλά και μεταξύ διαφορετικών περιοχών της ίδιας χώρας γεγονός που για να εξηγηθεί πρέπει να ληφθούν υπόψιν μια σειρά από παράγοντες που σχετίζονται με τη γεωγραφική περιοχή, την ανθρωπογεωγραφία της, τον προϋπολογισμό που δεσμεύεται για την εκπαίδευση κ.α.

Η πανδημία κράτησε πολλά περισσότερα παιδιά έξω από το σχολείο, καθώς το προσωρινό κλείσιμο που ανακοινώθηκε από πολλές χώρες ως μέτρο πρόληψης και αντιμετώπισης της πανδημίας επηρέασε το 91% του μαθητικού πληθυσμού παγκοσμίως. **Πιο συγκεκριμένα, μέχρι τον Απρίλιο του 2020 1,6 δισεκατομμύρια παιδιά και νέοι έμειναν εκτός σχολείου.**¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι η διακοπή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων δεν είχε αρνητικό αντίκτυπο μόνο στην εκπαίδευση των παιδιών, αλλά και γενικότερα στην κοινωνικοποίησή τους, στην επαφή με τους συνομηλίκους τους, στην ανεξαρτητοποίησή τους και στην επιβίωσή τους. Για παράδειγμα, περίπου 329 εκατομμύρια παιδιά έπρεπε να αναζητήσουν άλλες πηγές καθημερινής διατροφής, καθώς στηρίζονταν στα σχολικά γεύματα.

Ο ρόλος των γονιών ήταν καθοριστικός και πολυεπίπεδα απαιτητικός, όπως άλλωστε και ο ρόλος των εκπαιδευτικών. Η ελλιπής υποστήριξη των εκπαιδευτικών μέσω της παροχής των απαραίτητων υλικοτεχνικών μέσων, επιμορφώσεων για τη χρήση των νέων ψηφιακών μέσων και εργαλείων, αλλά και της ψυχολογικής υποστήριξης ήταν γεγονός.

Για τα παιδιά των μικρότερων ηλικιών στις τάξεις του νηπιαγωγείου και του δημοτικού η μετάβαση στη σχολική πραγματικότητα έγινε με δεδομένα εντελώς διαφορετικά συγκριτικά με αυτά που βίωσαν κατά τα προηγούμενα έτη εκατομμύρια συνομήλικα παιδιά σε όλο τον κόσμο. Αυτό από μόνο του αποτέλεσε πρόκληση, ενώ ο προβληματισμός για την ομαλή ένταξη αυτών των παιδιών στο σχολικό

1 Όπως εξηγείται παρακάτω, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο τα σχολεία έμειναν κλειστά ανά τον κόσμο ποικίλει. Η Αργεντινή είναι η χώρα που μέχρι σήμερα σημειώνει το μεγαλύτερο διάστημα διατήρησης του μέτρου των κλειστών ή μερικώς κλειστών σχολικών μονάδων. Η τελευταία φορά κατά την οποία τα σχολεία της χώρας έμειναν ανοικτά χωρίς εμπόδια και για συνεχόμενο διάστημα εντοπίζεται στο πρώτο τρίμηνο του 2020, δηλαδή πριν την έναρξη της πανδημίας.

περιβάλλον με το άνοιγμα των σχολείων κατά το τρέχον και τα επόμενα σχολικά έτη είναι δεδομένος. Αναφορικά με την εκπαίδευση των κοριτσιών, η UNESCO εκτιμά ότι περίπου 11 εκατομμύρια κορίτσια δεν πρόκειται να επιστρέψουν στο σχολείο. Τα έφηβα κορίτσια ηλικίας 12-17 ετών φαίνεται πως αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο μη επιστροφής στις σχολικές αίθουσες στις φτωχότερες χώρες, κάτι που για τα αγόρια λειτουργεί αντίστροφα, καθώς σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία φαίνεται ότι υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος για εκείνα των πλουσιότερων χωρών.

Τα παιδιά από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και ομάδες που αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό βρέθηκαν σε ακόμα δυσμενέστερη θέση. Πολλά από αυτά δεν είχαν καθόλου ή περιορισμένη πρόσβαση στο διαδίκτυο και σε ηλεκτρονικές συσκευές. Για παράδειγμα, στη χώρα μας τα παιδιά πρόσφυγες που διέμεναν σε κέντρα φιλοξενίας τόσο στα νησιά όσο και στην ενδοχώρα έμειναν εκτός σχολείου για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να υπάρχει καμία επαφή με την εκπαιδευτική διαδικασία.² Για τα παιδιά με αναπηρίες η κατάσταση ήταν εξίσου δύσκολη.³ Μία από τις βασικότερες δυσκολίες ήταν η αδυναμία να ακολουθηθούν τα εξατομικευμένα πλάνα για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Η στήριξη προς τους γονείς και εκπαιδευτικούς που επωμίστηκαν όλη την ευθύνη της εξασφάλισης της πρόσβασης και της συμμετοχής των παιδιών με αναπηρίες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία ήταν μηδαμινή.

Για όλα τα παραπάνω, οι βασικές αιτίες εντοπίζονται σε ζητήματα που ήδη είναι γνωστά. **Οι ανισότητες στην εκπαίδευση δεν εμφανίστηκαν για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του τελευταίου ενάμιση χρόνου, αλλά σίγουρα αμβλύθηκαν. Η Ελλάδα ήταν μια από τις χώρες στις οποίες το κλείσιμο του σχολείου κράτησε πολλά παιδιά μακριά από την εκπαιδευτική διαδικασία και τα οφέλη της.**⁴ Το γεγονός αυτό εγείρει ανησυχίες για το μέλλον των παιδιών αυτών και την ισότιμη πρόσβαση σε ευκαιρίες κατά την ενήλικη ζωή τους. Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που δεν διαθέτουν εθνική στρατηγική για την εκπαίδευση με την αλλαγή πλαισίων και πολιτικών να συμβαίνει συχνά από διαφορετικές κάθε φορά κυβερνήσεις χωρίς να δοκιμάζονται επαρκώς και να αξιολογούνται κατάλληλα τα όσα εφαρμόζονται. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του κλεισίματος των σχολείων και των περιορισμών λόγω των μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης της πανδημίας η νομοθετική παραγωγή και οι αλλαγές στην εκπαίδευση δεν σταμάτησαν. Αντίθετα, κατατέθηκαν τουλάχιστον δύο νομοσχέδια που είχαν ως στόχο την αναβάθμιση του σχολείου, ενώ μεμονωμένες διατάξεις που επηρέαζαν άμεσα ή έμμεσα την παιδεία εντοπίζονταν και σε άλλα νομικά ή πολιτικά κείμενα.

- 2 Τα εμπόδια που έθεσε η πανδημία στην ακώλυτη πρόσβαση των παιδιών με προσφυγικό/ μεταναστευτικό υπόβαθρο έχουν επισημανθεί από διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ήδη από τους πρώτους μήνες εφαρμογής των μέτρων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της πανδημίας μέσα στο 2020. Πιο συγκεκριμένα, η Ύπατη Αρμοστεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) επεσήμανε σε έκθεσή της τον Σεπτέμβριο του 2020 (UNHCR (2020). *Coming Together for Refugee Education*, διαθέσιμη [εδώ](#)), πως η πανδημία επιδείνωσε την κατάσταση στην εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων και ιδιαίτερα των κοριτσιών. Έχει παρατηρηθεί (στοιχεία του 2019) πως μετά την ολοκλήρωση της φοίτησης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό εγγαφών στο εκπαιδευτικό σύστημα υποχωρεί αισθητά (από 77% στην πρωτοβάθμια σε μόλις 31% στη δευτεροβάθμια – ποσοστά που επηρεάστηκαν από την πανδημία). Αναμένεται, επίσης, ότι περίπου το 50% των κοριτσιών που τέθηκαν εκτός σχολικών αιθουσών λόγω της πανδημίας δεν πρόκειται να επιστρέψουν στα θρανία γεγονός που αναδεικνύει παράλληλα τον έμφυλο χαρακτήρα των συνεπειών της πανδημίας και τον αντίκτυπο στις πολιτικές ισότητας των φύλων και στα αποτελέσματά τους (βλ. σχετικά και *Displacement, Girls' Education and COVID-19*, διαθέσιμο [εδώ](#)).
- 3 Σε σχετική έκθεση της Save the Children (Orsander, M., Mendoza, P., Burgess, M., and Arlini, S.M. (2020), *The Hidden Impact of COVID-19 on Children and Families with Disabilities*. London, Save the Children International, διαθέσιμη [εδώ](#)), το 90% των κηδεμόνων παιδιών με αναπηρίες που συμμετείχε στην έρευνα δήλωσε πως αντιμετώπισε προβλήματα στην υποστήριξη και την εξασφάλιση της πρόσβασης και της συμμετοχής των παιδιών στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία. Μάλιστα, έχει διαπιστωθεί από ΜΚΟ πως κατά τη διάρκεια της πανδημίας το ψηφιακό χάσμα επηρέασε δυσανάλογα τα παιδιά με αναπηρίες.
- 4 Για παράδειγμα, έχει επισημανθεί ότι στην Ελλάδα λιγότερα από 1 στα 7 παιδιά που ζουν σε κέντρα φιλοξενίας αιτούντων και αιτουσών άσυλο είχαν τη δυνατότητα να εγγραφούν στο σχολείο κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2020 – 2021 γεγονός που σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην πανδημία (βλ. σχετικά Human Rights Watch, *Will Greek Schools Open for All Kids This Year? - Action Needed to End Lost Learning for Refugee, Asylum-Seeking Children*, 13/9/2021, διαθέσιμο [εδώ](#)). Αντίστοιχα είναι τα πορίσματα του Συνηγού του Πολίτη προς την Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων (11/3/2021) αναφορικά με την Εκπαιδευτική ένταξη παιδιών που διαβιούν σε Δομές και ΚΥΤ του Υπουργείου Μετανάστευσης & Ασύλου, το οποίο είναι διαθέσιμο [εδώ](#).

Λαμβάνοντας υπόψιν την ανατροφοδότηση που λάμβανε από συνεργάτες εκπαιδευτικούς κατά την τελευταία περίοδο και την εμπειρία της από την επαφή με την εκπαιδευτική κοινότητα της χώρας κατά τα τελευταία 21 χρόνια, η ActionAid δημοσιεύει την παρούσα έκθεση για να παρουσιάσει τις παρατηρήσεις και τα δεδομένα που προέκυψαν από τη δευτερογενή ανάλυση δεδομένων (κυρίως της UNESCO, της UNICEF και της Παγκόσμιας Τράπεζας) και την πρωτογενή συλλογή στοιχείων από έρευνα που διεξήχθη σε δείγμα από το δίκτυο εκπαιδευτικών της οργάνωσης.⁵ Σκοπός της παρούσας έκθεσης είναι να συμβάλλει στην ενημέρωση σχετικά με τη λειτουργία της εκπαίδευσης κατά την περίοδο που ξεκινά από τις αρχές Μαρτίου 2020, οπότε εφαρμόστηκαν τα πρώτα μέτρα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της διασποράς του κορωνοϊού, ως τις αρχές Ιουνίου 2021, δηλαδή το τέλος της σχολικής χρονιάς 2020 -2021. Το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο εμβολιασμός δεν ήταν ακόμα διαδεδομένος οριοθετεί με τρόπο ξεκάθαρο την πρώτη περίοδο λειτουργίας της εκπαίδευσης σε καθεστώς πανδημίας επιτρέποντας τη διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση συστημικών κενών που προϋπήρχαν, αλλά εντάθηκαν λόγω της COVID -19. Η παρούσα έκθεση συνιστά μια απόπειρα καταγραφής του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πρώτης εφαρμογής των μέτρων πρόληψης και διασποράς της πανδημίας COVID -19 μέσα από τα μάτια των εκπαιδευτικών και εστιάζει στα εξής σημεία:

1. Ποια ήταν τα βασικά προβλήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της πανδημίας αναφορικά με την εκπλήρωση του ρόλου τους;
2. Ποια ήταν τα βασικά προβλήματα που εντόπισαν οι εκπαιδευτικοί αναφορικά με την πρόσβαση των μαθητών και των μαθητριών στην εκπαιδευτική διαδικασία κατά την περίοδο της πανδημίας και πώς υποστηρίχθηκαν μαθητές και μαθήτριες που αντιμετωπίζουν πολλαπλές διακρίσεις;

Η έκθεση επιχειρεί να απαντήσει στα παραπάνω ερωτήματα και επιδιώκει να λειτουργήσει ως βάση διαλόγου και συνέχισης της έρευνας επί του θέματος για μια ποιοτική εκπαίδευση στη χώρα που δεν θα αφήνει κανένα παιδί πίσω.

5 Περισσότερες πληροφορίες για το δείγμα της έρευνας βλ. στις σελ. 27 -29.

Μέρος Πρώτο: Τι συνέβη στον κόσμο και στην Ελλάδα κατά την περίοδο Μαρτίου 2020 – Ιουνίου 2021

1. Διεθνές και Εθνικό Πλαίσιο

Η κατάσταση που επικράτησε από τον Μάρτιο του 2020 μέχρι σήμερα ανά την υφήλιο ήταν πρωτόγνωρη για τον περισσότερο κόσμο. Τόσο το χρονικό σημείο έναρξης εφαρμογής των μέτρων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της πανδημίας όσο και η διάρκειά τους δεν ήταν ίδια για όλα τα κράτη. Κάποιες χώρες δεν έλαβαν καθόλου μέτρα και περιορισμούς, ενώ σε κάποιες άλλες η ένταση του υποχρεωτικού χαρακτήρα των μέτρων ήταν διαφορετική. Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα χωρίζονταν σε συνιστώμενα, σε υποχρεωτικά για κάποιες κατηγορίες του πληθυσμού ή τομείς δραστηριότητας και σε καθολικώς υποχρεωτικά με οριζόντια εφαρμογή για όλον τον πληθυσμό και τους τομείς δραστηριότητας μιας χώρας.⁶ Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται στοιχεία από τον κόσμο και την Ελλάδα αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των εκπαιδευτικών συστημάτων κατά την υπό εξέταση περίοδο. Όπου είναι αναγκαίο, παρατίθενται στοιχεία και πληροφορίες σχετικές με άλλους τομείς, που, ωστόσο, επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα τη λειτουργία της εκπαίδευσης. Για την πληρέστερη παρακολούθηση των συνεπειών της πανδημίας στις υφιστάμενες ανισότητες παρατίθενται στοιχεία σχετικά με την κατάσταση μέχρι τον Δεκέμβριο του 2019 προκειμένου να εξηγηθεί το πώς η κατάσταση άλλαξε επί τα χείρω μέσα σε λίγες εβδομάδες.

1.1. Στοιχεία για τις ανισότητες στην εκπαίδευση πριν από την πανδημία – Οι δεσμεύσεις της διεθνούς κοινότητας

Η πρόσβαση στην εκπαίδευση χωρίς εμπόδια για όλα τα παιδιά στον κόσμο έχει υπάρξει για πάρα πολλά χρόνια ένας από τους βασικούς στόχους της διεθνούς κοινότητας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού επιστρατεύτηκαν όλα τα διαθέσιμα μέσα, νομικά και μη. Ένα από αυτά είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η Σύμβαση προβλέπει στο άρθρο 28 ότι τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

1. Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.
2. Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.
3. Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.
4. Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.

6 Οι διαδραστικοί χάρτες της πλατφόρμας Our World in Data προσφέρουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τα εφαρμοζόμενα μέτρα ανά τον κόσμο και τη διάρκειά τους. Οι κατηγορίες ανάλυσης των δεδομένων είναι οι παρακάτω: 1) Δείκτης Κυβερνητικής Αυστηρότητας (Government Stringency Index), 2) Κλείσιμο σχολείων και χώρων εργασίας, 3) Ακύρωση δημοσίων εκδηλώσεων και συγκεντρώσεων, 4) Περιορισμοί παραμονής στο σπίτι, 5) Κάλυψη προσώπου (με τη χρήση масκών), 6) Εκστρατείες δημόσιας πληροφόρησης, 7) Εσωτερικά και διεθνή ταξίδια και μετακινήσεις, 8) Διεξαγωγή τεστ και εντοπισμός επαφών (test and contact tracing), 9) Πολιτική εμβολιασμών, 10) Εισοδηματική υποστήριξη και διαγραφή χρεών, 11) Καταγραφή τάσεων μετακίνησης από το Google (Google Mobility Trends). Περισσότερες πληροφορίες για τις παραπάνω κατηγορίες στον [σύνδεσμο](#).

5. Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

Στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου προβλέπεται, επίσης, ότι τα συμβαλλόμενα κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών. Άλλωστε πρόκειται για ένα οικουμενικό ζήτημα και όχι για ένα θέμα που απασχολεί κάποιες συγκεκριμένες χώρες, καθώς η πρόσβαση στην εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την ευημερία των ατόμων, αλλά και της ίδιας της κοινωνίας της οποίας είναι μέλη.

Στο επόμενο άρθρο τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

1. στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του,
2. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών,
3. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και
4. τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του,
5. στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στους αυτόχθονες πληθυσμούς,
6. στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

Σημειώνεται ότι, όπως όλες οι διατάξεις της Σύμβασης, έτσι και τα άρθρα που κατοχυρώνουν το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση πρέπει να εφαρμόζονται στη βάση της αρχής της μη διάκρισης.⁷

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών η πρόσβαση στην εκπαίδευση έχει βελτιωθεί για πολλά παιδιά σε όλο τον κόσμο.⁸ Παράλληλα, τα εκπαιδευτικά συστήματα πολλών χωρών, καθώς και τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι εκσυγχρονισμένα και επιδιώκουν να διαμορφώσουν ενεργούς πολίτες που θα έχουν σφαιρική γνώση και αντίληψη του κόσμου, καθώς και των προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Βέβαια, αυτό δεν ισχύει για όλες τις περιοχές του κόσμου. Σε πολλά κράτη, ακόμα και σε κάποια που θεωρούνται αναπτυγμένα, η πρόσβαση και οι ευκαιρίες για ισότιμη συμμετοχή στην εκπαίδευση δεν είναι δεδομένη για όλα τα παιδιά.⁹ Μπορεί ο αριθμός των εγγαφών στα σχολεία να έχει αυξηθεί σημαντικά, αλλά ένα ποσοστό παιδιών συνεχίζει να βρίσκεται εκτός της εκπαιδευτικής

7 Για το δικαίωμα στην εκπαίδευση και τους σκοπούς της εκπαίδευσης στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού βλ. UN Economic and Social Council, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant), E/C.12/1999/10 και UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, CRC/GC/2001/1, διαθέσιμο [εδώ](#).

8 Η βελτίωση της πρόσβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία μετρείται διεθνώς μέσα από διοικητικά στοιχεία αναφορικά με τον αριθμό των μαθητών και των μαθητριών που έχουν εγγραφεί στο εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας. Η βελτίωση της πρόσβασης παρατηρείται κυρίως στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση γεγονός που σχετίζεται άμεσα με την επαρκή χρηματοδότηση της εκπαίδευσης και την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών. Ενδεικτικά για τις αυξημένες εγγραφές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση από το 1820 -2010 βλ. Our World in Data. Primary School Enrollment around the World Increased Drastically in the Last Century, διαθέσιμο [εδώ](#) και The World Bank (2018). World Development Report 2018 – Learning to Realize Education's Promise, The World Bank, Washington, σελ. 58 επ.

9 UNICEF Office of Research (2018). An Unfair Start: Inequality in Children's Education in Rich Countries, Innocenti Report Card 15, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, διαθέσιμη [εδώ](#), και Gromada, A. et al. (2018). Measuring Inequality in Children's Education in Rich Countries, Innocenti Working Paper 2018-18, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, διαθέσιμο [εδώ](#).

διαδικασίας. Οι λόγοι του αποκλεισμού είναι πολλοί. Σε πολλές μονογραφίες γίνεται εκτενής ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και των αλμάτων που έχουν γίνει μέσα στα χρόνια για την γεφύρωση του χάσματος που προκαλούν οι ανισότητες στην εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικές ανισότητες εξετάζονται σε συνάρτηση με την εφαρμογή των εκπαιδευτικών πολιτικών. Οι τελευταίες θεωρείται ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα των πολιτικών για την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων σε πολλά κράτη.¹⁰ Συνεπώς, εκτιμάται ότι οι πολιτικές που μειώνουν τις εκπαιδευτικές ανισότητες είναι πιθανό να συμβάλλουν στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.¹¹

Σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της προόδου σχετικά με την πρόσβαση των παιδιών στα σχολεία και την ποιοτικότερη εκπαίδευσή τους, το 2015 η διεθνής κοινότητα συμφώνησε πως μέχρι το 2030 θα πρέπει να έχουν επιτευχθεί 17 συγκεκριμένοι στόχοι. Οι ΣΒΑ αποτέλεσαν τη συνέχεια των στόχων ανάπτυξης της χιλιετίας και άνοιξαν έναν νέο δεκαπενταετή κύκλο φιλόδοξης προσπάθειας για έναν κόσμο χωρίς φτώχεια και ανισότητες.¹² Πέρα από το πλήθος των στόχων που ήταν πλέον μεγαλύτερο (17 ΣΒΑ και μόλις 8 οι στόχοι ανάπτυξης της χιλιετίας) η προσέγγιση ήταν επίσης διαφορετική υπό την έννοια ότι πλέον κατέστη σαφές ότι η πλήρης επίτευξη του ενός στόχου δεν μπορεί να γίνει πραγματικότητα χωρίς την παράλληλη επίτευξη του άλλου. Η εκπαίδευση αποτελεί τον τέταρτο στόχο και οι δείκτες για την παρακολούθηση της προόδου του παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 1: Ο ΣΒΑ 4 και οι Δείκτες Παρακολούθησής του

Στόχος 4	Εξασφάλιση συμπεριληπτικής και ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους τους ανθρώπους και προώθηση της δια βίου μάθησης.
Υποστόχος 4.1.	Μέχρι το 2030 να εξασφαλιστεί ότι όλα τα κορίτσια και τα αγόρια ολοκληρώνουν δωρεάν, ισότιμη και ποιοτική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η οποία θα οδηγεί σε θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.
Δείκτης 4.1.1.	Ποσοστό παιδιών και νέων που έχουν ένα ελάχιστο επίπεδο επάρκειας στη γραφή και στην ανάγνωση.
Δείκτης 4.1.2.	Ποσοστό ολοκλήρωσης τάξεων με βάση το φύλο την τοποθεσία, το μορφωτικό επίπεδο κ.α.
Υποστόχος 4.2.	Μέχρι το 2030 να εξασφαλιστεί ότι όλα τα κορίτσια και τα αγόρια έχουν ίση πρόσβαση σε ποιοτική προσχολική ανάπτυξη και φροντίδα και εκπαίδευση ώστε να είναι έτοιμα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.
Δείκτης 4.2.1.	Ποσοστό παιδιών ηλικίας 36–59 μηνών που σε επίπεδο ανάπτυξης βρίσκονται στο στάδιο παρακολούθησης ενός τουλάχιστον εκ των τριών τομέων: γνώση γραφής και αριθμητικής, σωματική ανάπτυξη, κοινωνικο – συναισθηματική ανάπτυξη και μάθηση

10 Caturianas D. et.al. (2017). The Role of Education for Social Inequality in Modern Societies (with a special perspective on EU Member States), NESET II ad hoc question No. 5/2017, διαθέσιμο [εδώ](#).

11 Volante L. et al (2019). Socio-economic Background and Educational Inequalities, Science for Policy Briefs, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, διαθέσιμο [εδώ](#).

12 Η εκπαίδευση είχε κεντρικό ρόλο στους στόχους ανάπτυξης της χιλιετίας. Ενδεικτικά βλ. UNESCO (2010). The Role of Education in the Millennium Development Goals, UNESCO, Παρίσι, διαθέσιμο [εδώ](#). Για το κατά πόσο επετεύχθη ο δεύτερος στόχος ανάπτυξης της χιλιετίας βλ. The Guardian, What is the millennium development goal on education all about?, 23/4/2015, διαθέσιμο [εδώ](#).

Δείκτης 4.2.2.	Ποσοστό συμμετοχής σε οργανωμένες διαδικασίες μάθησης (έναν χρόνο πριν από την επίσημη εισαγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση – ποσοστά ανά φύλο)
Υποστόχος 4.3.	Μέχρι το 2030 να εξασφαλιστεί η ίση πρόσβαση για όλες τις γυναίκες και τους άνδρες σε οικονομικά προσιτή ποιοτική τεχνική επαγγελματική και τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της πανεπιστημιακής.
Δείκτης 4.3.2.	Ποσοστό συμμετοχής σε τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και επιμορφώσεις (ποσοστό ανά φύλο).
Υποστόχος 4.4.	Μέχρι το 2030 να έχει αυξηθεί ουσιαστικά ο αριθμός των νέων και των ενηλίκων που έχουν σχετικές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών και των επαγγελματιών, για απασχόληση, αξιοπρεπή επαγγέλματα και επιχειρηματικότητα.
Δείκτης 4.4.1.	Ποσοστό νέων και ενηλίκων με δεξιότητες τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνίας – ποσοστό ανά φύλο και τύπο δεξιότητας.
Υποστόχος 4.5.	Μέχρι το 2030 να εξαλειφθούν οι έμφυλες ανισότητες στην εκπαίδευση και να εξασφαλιστεί ίση πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης για τους ευάλωτους, συμπεριλαμβανομένων των προσώπων με αναπηρίες, των ιθαγενών πληθυσμών και των παιδιών σε ευάλωτες καταστάσεις.
Δείκτης 4.5.1.	Δείκτες ισότητας (γυναίκες/ άνδρες, αγροτικές/ αστικές κ.α., όπως η κατάσταση αναπηρίας κ.α.) για όλους τους δείκτες εκπαίδευσης.
Υποστόχος 4.6.	Μέχρι το 2030 να εξασφαλιστεί ότι όλοι οι νέοι και ένα ουσιαστικό ποσοστό ενηλίκων, άνδρες και γυναίκες, έχουν γνώσεις γραφής/ ανάγνωσης και αριθμητικής.
Δείκτης 4.6.1.	Ποσοστό του πληθυσμού που επιτυγχάνει ένα ελάχιστο επίπεδο επάρκειας σε λειτουργικές δεξιότητες ανά φύλο, ηλικία και τύπο δεξιότητας.
Υποστόχος 4.7.	Μέχρι το 2030 να εξασφαλιστεί ότι όλα τα πρόσωπα που μετέχουν των διαδικασιών μάθησης αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες που χρειάζονται για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων μέσω της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και βιώσιμους τρόπους ζωής, για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των φύλων, την προώθηση της κουλτούρας ειρήνης και της μη βίας, την παγκόσμια πολιτειότητα και κατανόηση της συμβολής της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και των πολιτισμών στη βιώσιμη ανάπτυξη.
Δείκτης 4.7.1.	Βαθμός στον οποίο η εκπαίδευση για την παγκόσμια πολιτειότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη συμπεριλαμβανομένης της ισότητας των φύλων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενσωματώνονται σε όλες τις βαθμίδες στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές, στα σχολικά προγράμματα, στην εκπαίδευση των δασκάλων και στην αξιολόγηση των μαθητών.
Υποστόχος 4.α.	Μέχρι το 2030: Οικοδόμηση και αναβάθμιση των σχολικών εγκαταστάσεων για να λαμβάνουν υπόψιν τις ανάγκες των παιδιών, των ατόμων με αναπηρία, καθώς και ζητήματα φύλου και να παρέχουν ένα ασφαλές, απαλλαγμένο από βία, συμπεριληπτικό και αποτελεσματικό περιβάλλον μάθησης για όλα τα παιδιά.

Δείκτες	Ποσοστό σχολείων με πρόσβαση σε ηλεκτρισμό, διαδίκτυο για παιδαγωγικούς σκοπούς, ηλεκτρονικούς υπολογιστές για παιδαγωγικούς σκοπούς, εγκαταστάσεις και υλικό προσαρμοσμένα στις ανάγκες των μαθητών και μαθητριών με αναπηρίες, βασικό πόσιμο νερό, εγκαταστάσεις υγιεινής χωρίς διαχωρισμό ως προς το φύλο (single sex sanitation facilities) και βασικές εγκαταστάσεις για το πλύσιμο των χεριών (σύμφωνα με τους ορισμούς του δείκτη WASH).
Υποστόχος 4.b.	Μέχρι το 2030: ουσιαστική επέκταση παγκοσμίως του αριθμού των υποτροφιών για τις αναπτυσσόμενες χώρες, και πιο συγκεκριμένα για τις λιγότερο ανεπτυγμένες, για νησιωτικές αναπτυσσόμενες χώρες και Αφρικανικά κράτη για την εγγραφή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης, της τεχνολογίας επικοινωνιών, προγραμμάτων τεχνικών, μηχανικής και επιστημονικών σε αναπτυγμένες και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες.
Δείκτες	Όγκος των επίσημων ροών αναπτυξιακής βοήθειας για υποτροφίες.
Υποστόχος 4.c.	Μέχρι το 2030: ουσιαστική αύξηση των δασκάλων με τα απαραίτητα προσόντα και κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένης της αναπτυξιακής βοήθειας για την εκπαίδευση δασκάλων σε αναπτυσσόμενες χώρες, ειδικά στις λιγότερο αναπτυγμένες, και στις μικρές νησιωτικές χώρες.
Δείκτες	Ποσοστό δασκάλων στην προσχολική, πρωτοβάθμια, στις πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας και στις τελευταίες τάξεις της δευτεροβάθμιας που έχουν λάβει τουλάχιστο τη βασική εκπαίδευση για τους δασκάλους (π.χ. παιδαγωγική εκπαίδευση) ως προϋπηρεσία ή στην υπηρεσία, όπως απαιτείται για την ιδιότητα του εκπαιδευτικού ανά βαθμίδα στην εκάστοτε χώρα.

Πηγή: [UN SDG Indicators](#) και [SDG tracker](#).

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η συμπερίληψη και η ισότιμη πρόσβαση χωρίς διακρίσεις αφορά σε όλα τα στάδια και σε όλες τις πτυχές των βαθμίδων της εκπαίδευσης. Από την καταλληλότητα των σχολικών εγκαταστάσεων και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται μέχρι την εκπαίδευση των δασκάλων, τα προγράμματα σπουδών και τις αξιολογήσεις του μαθητικού πληθυσμού θα πρέπει να εξασφαλίζεται ότι λαμβάνονται υπόψιν όλες οι ανάγκες των παιδιών. Με άλλα λόγια, η ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση εξασφαλίζεται μόνο όταν τα παιδιά μπορούν να έχουν ακώλυτη πρόσβαση στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία τους παρέχει όλα τα απαραίτητα εφόδια εξέλιξης. Αξίζει να σημειωθεί πως ανάμεσα στους παραπάνω δείκτες εντοπίζονται και η χρήση του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών υπολογιστών για παιδαγωγικούς σκοπούς, που κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήταν και ως ένα βαθμό συνεχίζουν να είναι το μέσο αναπλήρωσης της φυσικής παρουσίας στο σχολικό περιβάλλον. Όπου η πρόσβαση στο διαδίκτυο ή σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές δεν ήταν εξασφαλισμένη, αυτομάτως η πρόσβαση στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν ήταν εφικτή.

Τέλος, η εξασφάλιση της απαραίτητης χρηματοδότησης για την εκπαίδευση είναι παράγοντας ζωτικής σημασίας για την ισότιμη εκπαίδευση και τη μείωση των ανισοτήτων. **Πριν από την έξαρση της πανδημίας, οι δαπάνες για την εκπαίδευση παγκοσμίως αυξάνονταν σταθερά με τις λιγότερο πλούσιες χώρες να καταγράφουν τη μεγαλύτερη αύξηση.** Ετησίως παρατηρούνταν αύξηση της τάξης του 2,6% από το 2009 ως το 2019. **Η πανδημία επηρέασε όλες τις πηγές χρηματοδότησης της εκπαίδευσης.**¹³ Σε μια προσπάθεια αποτίμησης των συνεπειών της, εκτιμάται ότι «έσβησε» την πρόοδο που είχε

σημειωθεί στον τομέα της εκπαίδευσης τα τελευταία 20 χρόνια.¹⁴ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία **2 στους 3 μαθητές και μαθήτριες επηρεάζονται ακόμη από την πανδημία αναφορικά με την πρόσβαση σε ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση**, ενώ είναι βέβαιο πως η επίτευξη του στόχου 4 δεν θα είναι εύκολη μέχρι το 2030.¹⁵

1.2. Η εκπαίδευση στον κόσμο κατά τη διάρκεια της πανδημίας¹⁶

Η διακοπή της εκπαιδευτικής διαδικασίας κατά την περίοδο της πανδημίας ήταν πρωτοφανής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNESCO στις 30/3/2020 μαθητές και μαθήτριες σε όλο τον κόσμο επηρεάστηκαν από το κλείσιμο των σχολείων. Ο αριθμός αυτός προέρχεται από το συνολικό κλείσιμο των σχολικών μονάδων που έλαβαν χώρα σε 167 χώρες με το 82,8% να αφορά σε πλήρως εγγεγραμμένους μαθητές και πλήρως εγγεγραμμένες μαθήτριες. Έναν χρόνο μετά, στις 29/3/2021 οι παραπάνω αριθμοί είχαν μειωθεί αισθητά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο αριθμός των μαθητών και των μαθητριών που επηρεάστηκαν από το κλείσιμο των σχολείων λόγω της πανδημίας δεν παρέμενε μεγάλος. 205.225.236 συνέχισαν να βρίσκονται υπό τον αντίκτυπο της πανδημίας με το 11,7% αυτών να είναι το πλήρως εγγεγραμμένο ποσοστό στο εκπαιδευτικό σύστημα και τα νούμερα αυτά να προέρχονται από 40 χώρες. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει ενδεικτικά κάποια αριθμητικά στοιχεία για τον αριθμό των μαθητών και των μαθητριών που προσαρμόστηκαν σε εντελώς διαφορετικές συνθήκες εξαιτίας της πανδημίας σε διαφορετικά χρονικά σημεία μέσα στο 2020 και στο 2021. Η επιλογή των χρονικών σημείων έγινε με γνώμονα την πορεία της πανδημίας παγκοσμίως.

Πίνακας 2: Συγκριτική παράθεση δεδομένων για τον αριθμό του μαθητικού πληθυσμού που επηρεάστηκε από την πανδημία

	3/2020	3/2021	4/2020	4/2021	5/2020	5/2021
Συνολικός αριθμός παιδιών σχολικής ηλικίας	1.450.430.123 (30/3)	205.225.236 (29/3)	1.213.581.903 (27/4)	163.363.743 (26/4)	669.610.727 (25/5)	191.195.323 (31/5)
Ποσοστό πλήρως εγγεγραμμένων παιδιών από το σύνολο του πληθυσμού σε σχολική ηλικία	82,8%	11,7%	69,3%	9,3%	38,2%	10,9%
Αριθμός χωρών με καθολικό κλείσιμο σχολείων	167	40	163	29	129	24

Πηγή: UNESCO. [UN Disclaimers](#)

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2020, και πιο συγκεκριμένα για τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο, οπότε η πανδημία εξαπλώθηκε διεθνώς, τα

14 Βλ. [οχετικά](#).

15 UN (2021). The Sustainable Development Goals Report – 2021, σελ. 34 -35, διαθέσιμη [εδώ](#).

16 Σημειώνεται πως κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας έκθεσης η διαχείριση της πανδημίας βρίσκεται σε εξέλιξη παγκοσμίως, ενώ η συζήτηση επικεντρώνεται στο άνοιγμα των σχολείων για τη νέα σχολική χρονιά. Τα δεδομένα που συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν την ενότητα αναφέρονται στα δύο προηγούμενα σχολικά έτη (2019 -2020 και 2020 -2021). Για την παράθεσή τους έχει ελεγχθεί η αξιοπιστία τους και η προέλευσή τους από επίσημες πηγές δεδομένης της αποσπασματικότητας των στοιχείων που ήταν διαθέσιμα διεθνώς και των περιορισμών που έθεσε η πανδημία στη διερεύνηση του ζητήματος κατά το προηγούμενο διάστημα. Για παράδειγμα, βλ. UNESCO -Education Sector. Global Tracking of COVID-19 caused school closures and re- openings – Methodological Note, διαθέσιμο [εδώ](#).

μέτρα που ελήφθησαν στην πλειοψηφία των χωρών ήταν παρόμοια έχοντας ως στόχο την τήρηση της κοινωνικής αποστασιοποίησης. Οι περισσότερες χώρες επέλεξαν το καθολικό κλείσιμο των σχολείων για την αντιμετώπιση της έκτακτης κατάστασης. Με την πάροδο των μηνών και όσο πλησίαζε το τέλος της σχολικής χρονιάς η χαλάρωση των μέτρων γινόταν σταδιακά με σκοπό να επανέλθουν τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί στις σχολικές αίθουσες με τις μικρότερες δυνατές απώλειες. Η παρακολούθηση των παραπάνω αριθμών έναν χρόνο μετά, δηλαδή τον Μάρτιο, τον Απρίλιο και τον Μάιο του 2021 δείχνει ότι ολοένα και περισσότερες χώρες προτίμησαν διαφορετικά μέτρα από το καθολικό κλείσιμο των εκπαιδευτικών μονάδων. Σε αυτό συνέβαλε η γνώση γύρω από την πανδημία και τα μέτρα πρόληψης, η έναρξη των εμβολιασμών και γενικότερα η προσπάθεια ανεύρεσης εναλλακτικών τρόπων πραγματοποίησης των μαθημάτων. Ο αριθμός των χωρών που επέλεξαν το καθολικό κλείσιμο συρρικνώθηκε σταδιακά συγκριτικά με τα δεδομένα του Μαρτίου του 2020. Τα επιδημιολογικά δεδομένα σε κάθε χώρα, το εκάστοτε εθνικό πλάνο διαχείρισης της πανδημίας και άλλα δεδομένα που σχετίζονται με τις ειδικότερες συνθήκες (κοινωνικές/ πολιτικές/ οικονομικές) που επικρατούν σε κάθε περιοχή πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εξήγηση των επιλογών που προτιμήθηκαν και των προσεγγίσεων που εφαρμόστηκαν.

Η συνολική διάρκεια κλεισίματος των σχολικών μονάδων ποικίλει από μία μέχρι περισσότερες από 40 εβδομάδες. Για παράδειγμα και όλως ενδεικτικά, μέχρι τα μέσα Αυγούστου 2021 τα σχολεία στην Αργεντινή έμειναν κλειστά για 68 εβδομάδες, στην Ελβετία για μόλις 6 εβδομάδες, στη Γαλλία για 12, στη Νότια Αφρική για 48 και στην Κίνα για 27 εβδομάδες.¹⁷ Κατά τη διάρκεια του κλεισίματος των σχολείων πάνω από το 90% των Υπουργείων Παιδείας παγκοσμίως εφάρμοσαν μέτρα σχετικά με την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση κυρίως της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου (μαγνητοσκοπημένα/ ηχογραφημένα μαθήματα) και του διαδικτύου και άλλων ψηφιακών μέσων που επέτρεπαν την άμεση αλληλεπίδραση. Ωστόσο, είναι δεδομένο ότι παρά τη δυναμική των μέσων αυτών για αποτελεσματική χρήση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, δεν μπορούν να υποκαταστήσουν πλήρως τη φυσική παρουσία και συμμετοχή στο μάθημα μέσα στην τάξη.¹⁸

1.2.1. Η έρευνα της UNESCO σχετικά με την ανταπόκριση των Υπουργείων Παιδείας¹⁹

Κατά τη διάρκεια του τελευταίου ενάμιση χρόνου τα Υπουργεία Παιδείας των χωρών του κόσμου έλαβαν μέτρα για τη διευκόλυνση της χρήσης των ψηφιακών μέσων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Μπορεί οι περισσότεροι μαθητές και οι περισσότερες μαθήτριες σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο να είχαν στο σπίτι τον απαραίτητο εξοπλισμό, ωστόσο, τουλάχιστον το 31% των παιδιών σχολικής ηλικίας παγκοσμίως δεν μπορούσε να συμμετάσχει ισότιμα στα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είτε γιατί δεν διέθεταν τον απαραίτητο εξοπλισμό στο σπίτι είτε γιατί δεν υπήρχαν οι απαραίτητες πολιτικές που θα λάμβαναν υπόψη τις ανάγκες τους. Παράλληλα, το 40% των χωρών δεν παρείχαν ευκαιρίες για εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσχολικής ηλικίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι **η δυνατότητα χρήσης ψηφιακών μέσων είχε μεγαλύτερη δυναμική στις πλουσιότερες χώρες, ενώ σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν στις ίδιες περιοχές της ίδιας χώρας** (π.χ. αστικά κέντρα και αγροτικές περιοχές).²⁰

17 Βλ. σχετικά: UNESCO, Total Duration of Schools Closure, διαθέσιμο [εδώ](#). Τα στοιχεία για την Ελλάδα παρατίθενται παρακάτω.

18 UNICEF (2021). COVID -19 and school closures – One Year of Education Disruption, UNICEF, σελ. 10, διαθέσιμη [εδώ](#).

19 UNESCO (2020). What Have We Learnt? Overview of Findings from a Survey of Ministries of Education on National Responses to COVID-19, UNESCO, Παρίσι, διαθέσιμη [εδώ](#).

20 UNICEF (2020). COVID-19: Are Children Able to Continue Learning during School Closures? UNICEF, διαθέσιμο [εδώ](#).

Αναφορικά με την ανταπόκριση των Υπουργείων Παιδείας ανά τον κόσμο, σημαντικά στοιχεία παρέχονται από τη σχετική έρευνα της UNESCO, που κινητοποίησε άμεσα όλους τους αρμόδιους εθνικούς φορείς για την αντιμετώπιση «ενός ζητήματος με το οποίο ήρθε ταυτόχρονα αντιμέτωπος όλος ο κόσμος».²¹ Τα βασικά ευρήματα αυτής της έρευνας συνοψίζονται ως εξής:

- 108 χώρες ανέφεραν την απώλεια 47 ημερών δια ζώσης διδασκαλίας κατά μέσο όρο μέχρι τη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας που ισοδυναμούν με το ¼ της σχολικής χρονιάς.²²
- 86% των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι η διαδικασία μάθησης βρισκόταν υπό την παρακολούθηση των δασκάλων, με σημαντικές διαφορές να παρατηρούνται στις διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες.²³
- 86% των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι εισήγαγαν επιπρόσθετα υποστηρικτικά προγράμματα για την αποκατάσταση των μαθησιακών κενών.
- Όλες οι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν διαδικτυακές πλατφόρμες, τηλεόραση, ραδιόφωνο και πακέτα εργασίας στο σπίτι. Ειδικά η διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας διαδικτυακά ήταν η βασική λύση αναπλήρωσης για τη διακοπή της φυσικής παρουσίας στα σχολεία για μαθητές και μαθήτριες από πλουσιότερες χώρες.
- 89% των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι έλαβαν τουλάχιστον ένα μέτρο για βελτίωση της πρόσβασης σε συσκευές και για καλύτερη συνδεσιμότητα με σκοπό τη διεξαγωγή της διαδικτυακής διεξαγωγής της εκπαιδευτικής διαδικασίας.²⁴
- 91% των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι έχουν λάβει μέτρα για την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων που κινδύνευαν με αποκλεισμό από τη χρήση διαδικτυακών πλατφορμών, όπως τα παιδιά με αναπηρίες. Ωστόσο, το 30% των λιγότερο πλούσιων χωρών δεν έλαβε κανένα μέτρο για την υποστήριξη της πρόσβασης και τη συμπερίληψη.
- **90% των πλουσιότερων χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι έλαβαν μέτρα για την υποστήριξη των δασκάλων, ποσοστό που ανέρχεται μόλις στο 30% για τις λιγότερο πλούσιες χώρες.**
- Η υποστήριξη των γονιών/ φροντιστών/ κηδεμόνων των παιδιών μέσω της παροχής υποστήριξης (μέσω οδηγών κ.λπ.) λάμβανε χώρα ως επί το πλείστον σε πλουσιότερες χώρες.

Η σημασία της παραπάνω έρευνας και των ευρημάτων της έγκειται στο ότι ήταν μία από τις πρώτες συγκεντρωτικές πηγές πληροφοριών που έδωσαν μια σημαντική εικόνα για το τι ίσχυσε στον κόσμο κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020, οπότε εφαρμόστηκαν μαζικά μέτρα για τον περιορισμό της πανδημίας σε παγκόσμια κλίμακα. Πολλά από τα όσα επεσήμανε επαναλήφθηκαν από κάποια κράτη μέσα στο 2021, οπότε πολλές χώρες αντιμετώπισαν το δεύτερο και το τρίτο κύμα της πανδημίας χωρίς να προβούν σε καμία αλλαγή αναφορικά με τον τρόπο που χειρίστηκαν τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης. Το συμπέρασμα της έρευνας ήταν πως η πανδημία έχει τη δυναμική να αυξήσει τις ανισότητες τόσο μεταξύ των χωρών όσο και στο εσωτερικό της ίδιας χώρας.

1.2.2. Η ανταπόκριση των κρατών – μελών της ΕΕ στα νέα εκπαιδευτικά δεδομένα.

Τα δεδομένα για την απόκριση των κρατών – μελών της ΕΕ στην αντιμετώπιση των συνθηκών που διαμόρφωσε η πανδημία δεν διέφεραν σημαντικά από τον υπόλοιπο κόσμο. Το ολικό ή το μερικό κλείσιμο των σχολικών μονάδων ήταν το βασικό μέτρο για τον περιορισμό της πανδημίας που αφορούσε στον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι σημαντικό ότι **κανένα από τα κράτη – μέλη της ΕΕ δεν είχε σχεδιάσει στρατηγικές που περιελάμβαναν μέτρα άμβλυνσης της κρίσης για την εκπαίδευση.** Πιο

21 Δήλωση της Stefania Giannini, Βοηθού Γενικής Διευθύντριας για την Εκπαίδευση της UNESCO, διαθέσιμη [εδώ](#).

22 Σημειώνεται ότι η έρευνα δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2020.

23 Μόλις το 3% των πλουσιότερων χωρών ανέφερε πως η μαθησιακή διαδικασία δεν παρακολουθούνταν από τους δασκάλους, ποσοστό που στις λιγότερο πλουσιότερες χώρες άγγιζε το ¼.

24 Τα μέτρα αυτά αφορούσαν στην πρόσβαση σε τουλάχιστον μία συσκευή, π.χ. κινητό ή την παροχή δωρεάν διαδικτυακής σύνδεσης.

συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της πανδημίας η διαχείριση της κρίσης, αλλά και η λήψη αποφάσεων σπανίως συμπεριελάμβανε τη διαβούλευση με νέους ή με εκπροσώπους του εκπαιδευτικού τομέα.²⁵ Γενικότερα, η διαβούλευση σε τοπικό επίπεδο για τη λήψη υπόψιν των αναγκών των τοπικών κοινωνιών και την προσαρμογή των μέτρων που έπρεπε να εφαρμοστούν ήταν απύσχα, κάτι το οποίο κρίνεται σκόπιμο να αποτελέσει στοιχείο του σχεδιασμού για αντίστοιχες κρίσεις στο προσεχές διάστημα.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι πολλά από τα ζητήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας συνέχιζαν να μην βρίσκουν λύση και κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος, με χαρακτηριστικότερη την πρόσβαση των μαθητών και των μαθητριών στα ψηφιακά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν. Από τις βασικότερες συστάσεις της ΕΕ ήταν η ανάγκη για διαμόρφωση μιας πραγματικά ολιστικής αντίληψης για την εκπαίδευση που θα δίνει έμφαση στην ευημερία των εκπαιδευτικών και του μαθητικού πληθυσμού στο σύνολό τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλοί εκπαιδευτικοί δεν ήταν προετοιμασμένοι για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αλλά ούτε και για τη χρήση των ψηφιακών μέσων που αξιοποιήθηκαν. Η ψηφιοποίηση της εκπαίδευσης και η εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης για την επόμενη μέρα μετά την πανδημία αποτελούν στρατηγικές προτεραιότητες της ΕΕ.²⁶

Η άμβλυνση του ψηφιακού χάσματος μέσα στην πανδημία φαίνεται να άμβλυνε και τις ανισότητες για την πρόσβαση στην εκπαίδευση, ενώ η αναλυτική εκτίμηση της εξ ολοκλήρου χρήσης ψηφιακών εργαλείων στην εκπαίδευση χωρίς τη μεσολάβηση κάποιας μεταβατικής περιόδου ή συνθήκης που θα έκανε τη μετάβαση αυτή πιο ομαλή δεν είναι ακόμα σαφής.²⁷

1.3. Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που έχει δεσμευτεί για μια «δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη μέσω μιας δίκαιης και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευσης».²⁸ Η εκπαίδευση θεωρείται βασικός πυλώνας στην προσπάθεια καταπολέμησης των κοινωνικών ανισοτήτων. Για τον σκοπό αυτό στην Εθνική Στρατηγική για τους Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, μετράει την πρόοδο που γίνεται στη βάση των δεικτών που περιλαμβάνονται παραπάνω στον Πίνακα 2. Βασικός στόχος των μεταρρυθμίσεων για την επίτευξη των ΣΒΑ μέχρι το 2030 στη χώρα είναι: α) ο εκσυγχρονισμός των εκπαιδευτικών δομών, β) η βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων και γ) η ομαλή ένταξη των αποφοίτων στην αγορά εργασίας. Η παροχή ποιοτικής και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης είναι στρατηγικός στόχος της Ελλάδας που, όμως, προσκρούει σε παραδοσιακά εμπόδια.²⁹ Για παράδειγμα, χαρακτηριστικό στοιχείο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος αποτελούν οι διαρκείς και χωρίς προηγούμενο σχεδιασμό αλλαγές από τις κυβερνήσεις που εναλλάσσονται στην εξουσία. Συνήθως, με την αλλαγή μιας κυβέρνησης αλλάζουν και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές χωρίς να έχουν αξιολογηθεί οι πολιτικές και τα μέτρα που εφαρμόστηκαν και χωρίς να έχει διερευνηθεί σε βάθος τι χρειάζεται να

25 European Parliament (2021). Education and Youth in post-COVID-19 Europe – Crisis Effects and Policy Recommendations, EU, Brussels, σελ. 11, διαθέσιμη [εδώ](#).

26 Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας η ΕΕ υιοθέτησε το σχέδιο δράσης για την ψηφιοποίηση της εκπαίδευσης το οποίο περιλαμβάνει σειρά μέτρων για τη γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος. Στόχος είναι η σταδιακή διαμόρφωση ενός ποιοτικού εκπαιδευτικού οικοσυστήματος και η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. [αχετικά](#)

27 CEDEFOP (2020). Digital Gap during COVID-19 for VET Learners at Risk in Europe Synthesis Report Based on Preliminary Information on Seven Countries Provided by Cedefop's Network of Ambassadors Tackling Early Leaving from VET, διαθέσιμο [εδώ](#).

28 Εθνική Στρατηγική για Βιώσιμη και Δίκαιη Ανάπτυξη 2030, διαθέσιμη [εδώ](#).

29 Ενδεικτικά για την συμπεριληπτική εκπαίδευση παρατίθενται τα εξής νομικά κείμενα: Άρθρο 16 παράγραφος 2 του Συντάγματος, Άρθρα 28 και 29 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που κυρώθηκε με τον Νόμο 2101/1992, Άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Νο 1 στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών που κυρώθηκε με τον Νόμο 1342/1983, Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ανθρώπων με Αναπηρίες που κυρώθηκε με τον Νόμο 4074/2012, Νόμος 3699/2008 για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, Νόμος 4368/2016 που περιέχει διατάξεις για την ειδική αγωγή, Νόμος 4547/2018: Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Άρθρο 26 του Νόμου 3879/2010 για την Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4547/2018: Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις κ.α.

μεταρρυθμιστεί. Τα επιπρόσθετα εμπόδια που εισέφερε η πανδημία για το σύνολο του εκπαιδευτικού κόσμου παγκοσμίως και η αναστολή της προόδου που είχε σημειωθεί αποτελούν πραγματικότητα και για την Ελλάδα. Στις επόμενες σελίδες παρατίθενται στοιχεία από τις ανακοινώσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης για τη διεξαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η παράθεσή τους γίνεται υπό το πρίσμα της συμπερίληψης και της ισότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Προς αυτήν την κατεύθυνση εκτίθενται κάποιες βασικές νομοθετικές πρωτοβουλίες που υιοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας και επηρεάζουν την υπό συζήτηση θεματική.

1.3.1. Η σταδιακή εφαρμογή των μέτρων πρόληψης και περιορισμού της πανδημίας στην εκπαίδευση

Στην Ελλάδα τα πρώτα γενικά μέτρα για τον περιορισμό και την αντιμετώπιση της πανδημίας ελήφθησαν προς τα τέλη Φεβρουαρίου 2020. Οι δημόσιες συναθροίσεις και εκδηλώσεις ήταν από τις πρώτες εκφάνσεις της καθημερινής ζωής που ανεστάλησαν λόγω των μέτρων. Σε αυτό το πλαίσιο η λειτουργία των σχολικών μονάδων δεν σταμάτησε οριζόντια, αλλά εφαρμόστηκε αρχικά σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας και για ορισμένες από αυτές.³⁰ Η προσωρινή αναστολή των οργανωμένων εκπαιδευτικών εκδρομών ήταν το επόμενο μέτρο που τέθηκε σε εφαρμογή ταυτόχρονα με την αναστολή λειτουργίας και άλλων σχολικών μονάδων ανά την επικράτειά.³¹ Οι κοινές υπουργικές αποφάσεις με τις οποίες εισήχθησαν τα παραπάνω μέτρα βασίστηκαν στις Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ) της 25^{ης} Φεβρουαρίου (ΦΕΚ Α' 42/25-02-2020) και της 11^{ης} Μαρτίου 2020 (ΦΕΚ Α' 55 11.03.2020) για «τα κατεπείγοντα μέτρα αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης κορωνοϊού» και «τα κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της διάδοσής του» αντίστοιχα. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης το μέτρο ελήφθη έπειτα από εισήγηση της Εθνικής Επιτροπής Προστασίας Δημόσιας Υγείας με ισχύ ως τις 10.5.2020. Η παράτασή του επρόκειτο να εξαρτηθεί από την πορεία εξάπλωσης του ιού και με γνώμονα την προστασία της δημόσιας υγείας. Με τις παρατάσεις του μέτρου των lockdown ακολούθησε αντίστοιχη παράταση της αναστολής λειτουργίας των σχολικών μονάδων και, συνεπώς, εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNESCO από εκείνη τη στιγμή και μετά τα σχολεία στην Ελλάδα έμειναν κλειστά για 37 εβδομάδες συνολικά.³²

Στα κατά διαστήματα μερικώς ανοικτά σχολεία εφαρμόζονταν τα μέτρα που σύστησε ο Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ). Βασική πηγή πληροφόρησης των εκπαιδευτικών και του μαθητικού πληθυσμού είτε με ανοικτές είτε με κλειστές σχολικές μονάδες ήταν και είναι η ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΙΑΘ) που δημοσιεύει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες.³³

Στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό που επηρεάστηκε και την ετοιμότητά του

Μέχρι τα τέλη Ιουνίου του 2021, τα παιδιά σχολικής ηλικίας στη χώρα ανέρχονται σε 1.437.259 και οι εγγραφές στα σχολεία σε 1.463.259. Ο συνολικός αριθμός των δασκάλων είναι 164.054.³⁴ Σχετικά με την προετοιμασία και την εξοικείωση του μαθητικού πληθυσμού στη χρήση ψηφιακών μέσων για την εκπαίδευση τα δεδομένα δεν είναι ενθαρρυντικά. Τα περισσότερα παιδιά σχολικής ηλικίας (ιδίως στην εφηβεία) στην Ελλάδα χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και τα ηλεκτρονικά μέσα εκτός των σχολικών

30 ΦΕΚ Β' 725 08.03.2020: Επιβολή του μέτρου προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας όλων των σχολικών μονάδων και πάσης φύσεως εκπαιδευτικών δομών, φορέων και ιδρυμάτων, δημοσίων και ιδιωτικών, κάθε τύπου και βαθμού, των Περιφερειακών Ενοτήτων Ηλείας, Αχαΐας και Ζακύνθου, για το χρονικό διάστημα από 9.3.2020 έως και 18.3.2020, εξαιρουμένων των φοιτητικών εστιών.

31 ΦΕΚ Β' 727 08.03.2020: Προσωρινή αναστολή όλων των οργανωμένων εκπαιδευτικών εκδρομών εντός της χώρας από 9.3.2020 έως και 22.3.2020.

32 UNESCO Interactive maps, Total Duration of Schools Closure, διαθέσιμος [εδώ](#).

33 Βλ. [ο σχετικό](#).

34 Τα στοιχεία προέρχονται από [εδώ](#).

ωρών και για σκοπούς που δεν είναι διδακτικοί.³⁵ Αναφορικά με την εξοικείωση και την δυνατότητα χρήσης ψηφιακών εργαλείων από τους/ τις εκπαιδευτικούς είναι σημαντικό ότι μεγάλο ποσοστό αυτών δεν έχει τις κατάλληλες δεξιότητες γεγονός που αντικατοπτρίζεται και στον γενικό πληθυσμό, καθώς τα περισσότερα ποσοστά στην Ελλάδα είναι κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών.³⁶ Πέρα από τις ψηφιακές δεξιότητες, μπορεί τα περισσότερα σπίτια στη χώρα να είχαν έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή ή κάποια άλλη ηλεκτρονική συσκευή, αλλά η πραγματική διαθεσιμότητα των συσκευών σε συνθήκες όπου έπρεπε να χρησιμοποιηθούν από παραπάνω από ένα μέλη της ίδιας οικογένειας (είτε εκπαιδευτικοί είτε μαθητές μαθήτριες είτε γονείς) δεν ήταν καθόλου δεδομένη.³⁷

Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά την περίοδο της πανδημίας

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω με την αναστολή λειτουργίας των σχολικών μονάδων τέθηκε άμεσα σε εφαρμογή το μέτρο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω της χρήσης ψηφιακών και άλλων εργαλείων. Η πλατφόρμα «Μαθαίνουμε Σπίτι»³⁸ μαζί με την επίσημη ιστοσελίδα του ΥΠΑΙΘ χρησιμοποιούνται για τη διάχυση της σχετικής πληροφορίας. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν σύγχρονη – με τη διενέργεια των μαθημάτων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης μέσω της πλατφόρμας Webex και ασύγχρονη – με τη χρήση ψηφιοποιημένων εργαλείων σε αποθετήρια που οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν ανά πάσα στιγμή. Παράλληλα, η κρατική τηλεόραση μετέδιδε σε καθημερινή βάση μαγνητοσκοπημένα μαθήματα μέσω της εκπαιδευτικής τηλεόρασης, ενώ πρόσβαση σε πολλά από αυτά είναι δυνατή και μέσω της πλατφόρμας ERTflix.³⁹ Σύμφωνα με την απόφαση του ΥΠΑΙΘ για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αρχικά:

«Αναφορικά με τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων έχει θέσει στη διάθεση των διδασκόντων και των μαθητών/τριών όλων των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας την υπηρεσία σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης με τη δωρεάν χρήση της ψηφιακής πλατφόρμας Webex Meetings, η οποία ήδη χρησιμοποιείται από την εκπαιδευτική κοινότητα τους τελευταίους δύο μήνες προς όφελος των μαθητών. Η ψηφιακή πλατφόρμα Webex Meetings, την οποία οι εκπαιδευτικοί δύναται να χρησιμοποιούν στο σχολείο, αποκλειστικά για τις περιπτώσεις που αναφέρονται κατωτέρω, μετά την άρση της προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας των σχολικών μονάδων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, έχει διαμορφωθεί ειδικά για τις ανάγκες παροχής της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ενδεικτικά, έχει απενεργοποιηθεί η δυνατότητα καταγραφής/αποθήκευσης, ενώ οι ψηφιακές αίθουσες είναι αυτομάτως κλειδωμένες, με τον/την εκπαιδευτικό να έχει τον αποκλειστικό έλεγχο εισόδου σε αυτές).»⁴⁰

Παράλληλα, σχολικές μονάδες που τελούσαν σε καθεστώς προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας, εξακολουθούσαν να έχουν τη δυνατότητα για σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση και για όσο χρονικό διάστημα παρέμεναν σε αυτό το καθεστώς. Στις σχολικές μονάδες, οι οποίες δεν τελούσαν υπό καθεστώς προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας λόγω του COVID-19, προβλεπόταν – για τους μαθητές που μένουν σπίτι για λόγους προστασίας της ατομικής και δημόσιας υγείας – η δυνατότητα ταυτόχρονης

35 OECD (2021). 21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World, PISA, OECD Publishing, Paris, σελ. 21, διαθέσιμο [εδώ](#).

36 Βλ. σχετικά: ΕΕ (2019). Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης 2019 – Ελλάδα, ΕΕ, Λουξεμβούργο, σελ 9 όπου αναφέρεται ότι: «[...] το 46 % των ατόμων ηλικίας 16-74 ετών αναφέρουν ότι διαθέτουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ποσοστό που υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ του 57 %. Από τους υπόλοιπους, το 31 % δεν έχουν καμία ψηφιακή δεξιότητα (μέσος όρος της ΕΕ: 17 %). Οι ειδικοί στον τομέα των ΤΠΕ, και ιδιαίτερα οι γυναίκες, καθώς και οι πτυχιούχοι ΤΠΕ είναι λιγότεροι από το μέσο όρο της ΕΕ».

37 [σελ. 4](#)

38 Βλ. [σχετικά](#).

39 Βλ. σχετικά: ενδεικτικά για την [εκπαιδευτική τηλεόραση](#) και για την [πλατφόρμα ERTflix](#).

40 Βλ. [σχετικά](#).

μετάδοσης του μαθήματος μέσω ψηφιακής πλατφόρμας με τις εξής προϋποθέσεις και εγγυήσεις: 1) απενεργοποίηση της δυνατότητας καταγραφής/αποθήκευσης ήχου και εικόνας, 2) αποστολή του συνδέσμου για τις ψηφιακές αίθουσες από τον/την εκπαιδευτικό αποκλειστικά στους εν λόγω μαθητές και οι ψηφιακές αίθουσες είναι «κλειδωμένες», με έλεγχο εισόδου από τον/την εκπαιδευτικό, 3) σε περίπτωση που αποφασιστεί η μετάδοση και εικόνας, θα φαίνονται μόνο ο/η εκπαιδευτικός ή/και ο πίνακας 4) η μετάδοση καλύπτει την παράδοση του μαθήματος και όχι τυχόν εξέταση μαθητών.

Ο διευθυντής/ η διευθύντρια κάθε σχολείου, καθώς και η οριζόμενη ομάδα υποστήριξης ήταν τα πρόσωπα αναφοράς στα οποία μπορούσαν να απευθύνονται οι εκπαιδευτικοί. Οδηγίες σχετικά με τη διάρκεια της διδασκαλίας και το ωρολόγιο πρόγραμμα δημοσιεύονταν στις οικείες ιστοσελίδες, ενώ δημοσιεύθηκαν οδηγίες για τη συμπερίληψη του μαθητικού πληθυσμού με αναπηρίες.

Για την χρήση του webex από τον μαθητικό πληθυσμό έπρεπε να εξασφαλιστεί ισότιμη πρόσβαση σε καλής απόδοσης δίκτυο και σε ηλεκτρονικές συσκευές. Στο πλαίσιο αυτό εταιρείες κινητής τηλεφωνίας, ανταποκρινόμενες στην πρωτοβουλία των συναρμόδιων ΥΠΑΙΘ και Ψηφιακής Διακυβέρνησης, παραχώρησαν πρόσβαση χωρίς χρέωση στις ιστοσελίδες που χρησιμοποιούνται από το ΥΠΑΙΘ για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα σχολεία. Η πρόσβαση χωρίς χρέωση δεδομένων (zero rating) από κινητά δίκτυα, σε ψηφιακές πλατφόρμες που χρησιμοποιεί το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα σχολεία ξεκίνησε στις 8 Απριλίου 2020.⁴¹ Στη συνέχεια ανακοινώθηκε από το ΥΠΑΙΘ η συνεισφορά ιδιωτικών εταιρειών που στις αρχές της πανδημίας δώρισαν 15.200 συσκευές τάμπλετ και 2.200 φορητούς υπολογιστές για σχολικές μονάδες όλης της χώρας, συνολικής αξίας 2,5 εκατομμυρίων ευρώ. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εν λόγω εξοπλισμός αποτελεί περιουσία των σχολείων που θα επιστραφεί σε αυτά και μέσω της χρήσης του επιδιώκεται η μακροπρόθεσμη εμβάθυνση των ψηφιακών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με το ΥΠΑΙΘ προτεραιότητα δόθηκε στη στήριξη οικογενειών με κριτήρια το χαμηλό εισόδημα, την ανεργία γονέων/κηδεμόνων, τις μονογονεϊκές, τρίτεκνες, πολύτεκνες ή ορφανικές οικογένειες, τις ειδικές δυσκολίες ή τις εξαιρετικές επιδόσεις μαθητών. Ο ακριβής αριθμός των συσκευών ανά σχολείο καθορίστηκε με βάση το ύψος των δωρεών, το μαθητικό πληθυσμό και τον υφιστάμενο εξοπλισμό των σχολικών μονάδων.⁴²

Μέχρι τις 30 Απριλίου 2020 το ΥΠΑΙΘ κατέγραψε 766.458 συμμετοχές μαθητών και μαθητριών στις ψηφιακές τάξεις ημερησίως, ενώ 145.000 παιδιά ηλικίας 4-14 ετών παρακολούθησαν καθημερινά τον Απρίλιο του 2020 το πρόγραμμα της εκπαιδευτικής τηλεόρασης στην EPT2.⁴³

Νομοθετικές εξελίξεις και πολιτικές με αντίκτυπο στην ισότητα στην εκπαίδευση που υιοθετήθηκαν μέσα στην πανδημία

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούν ενδεικτικά μερίζονες νομοθετικές πρωτοβουλίες που προωθήθηκαν μέσα σε αυτό το διάστημα και αναδιαμορφώνουν το πεδίο της εκπαίδευσης στη χώρα με τρόπο αμφιλεγόμενο. Μάλιστα, η παρατήρηση αυτή είναι σημαντική αν ληφθεί υπόψη πως η Ελλάδα δεν έχει κάνει αποτίμηση των μέχρι τώρα επιπτώσεων της πανδημίας στον μαθητικό πληθυσμό και δεν έχει παρουσιάσει κάποιο στρατηγικό πλάνο για την αντιμετώπιση των μαθησιακών κενών που προκλήθηκαν από την πανδημία (π.χ. με την προσαρμογή της ύλης, μέτρα για την ομαλή μετάβαση του μαθητικού πληθυσμού στο σχολικό περιβάλλον για τη νέα σχολική χρονιά κ.ο.κ.).

1. Ο Νόμος 4692/2020 για την αναβάθμιση του σχολείου και άλλες διατάξεις τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση για περιορισμένο διάστημα μέσα στον Απρίλιο του 2020, οπότε η εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα προσπαθούσε να προσαρμοστεί ομαλά στα νέα δεδομένα. Χαρακτηριστική είναι η ρύθμιση που εισήχθη με το άρθρο 49 για την αύξηση των μαθητών

41 [Σύνδεσμος 1](#) και [2](#).

42 [Σύνδεσμος 1](#) και [ΥΠΑΙΘ](#).

43 ΥΠΑΙΘ, Επικαιροποιημένα Αποτελέσματα Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, 4/4/2020, διαθέσιμα [εδώ](#).

και των μαθητριών ανά τμήμα. Η ActionAid συμμετείχε στη δημόσια διαβούλευση του εν λόγω νομοθετικού κειμένου καταθέτοντας το παρακάτω σχόλιο:

«Η αύξηση του αριθμού των παιδιών στην τάξη υπονομεύει την επίτευξη του Στόχου Βιώσιμης Ανάπτυξης 4, που καλεί για Ισότητα, Ποιοτική και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση για όλους, καθώς εμποδίζει τις προσπάθειες των δασκάλων για διαφοροποιημένη διδασκαλία προς κάθε μαθητή και μαθήτρια. Επίσης, έρχεται σε αντίθεση με τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και τις φωνές της εκπαιδευτικής κοινότητας οι οποίες εδώ και χρόνια καταγράφουν την ανάγκη για μείωση του αριθμού των παιδιών ανά τάξη. Ο μικρός αριθμός παιδιών ανά τάξη ευνοεί την παιδαγωγική λειτουργία και βοηθάει τους/τις δασκάλους/ες να ανταποκριθούν στα ενδιαφέροντα και τις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών τους και να παρακολουθήσουν καλύτερα τη μαθησιακή τους πορεία. Τέλος η διάταξη δεν συμβαδίζει με τις αρχές της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης καθώς εμποδίζει την παρακολούθηση της μαθησιακής διαδικασίας των παιδιών με ειδικές ανάγκες και μαθησιακές δυσκολίες καθώς και άλλων ευάλωτων ομάδων όπως τα παιδιά πρόσφυγες. Εάν θέλουμε ένα σχολείο για όλους χωρίς αποκλεισμούς και όχι ένα σχολείο πολλαπλών ταχυτήτων, όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να αισθάνονται ότι συμμετέχουν και συνεισφέρουν ισότιμα στην εκπαιδευτική διαδικασία της τάξης και ότι αντιμετωπίζεται με σεβασμό η διαφορετικότητα τους». Πέρα από τη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία αυτή καθαυτή, **η αύξηση του αριθμού των μαθητών και των μαθητριών ανά τμήμα σε περίοδο κατά την οποία η τήρηση των φυσικών αποστάσεων ήταν ένα από τα βασικά μέτρα πρόληψης της πανδημίας είναι ανησυχητική.**

2. Ο Νόμος 4823/2021 για την αναβάθμιση του σχολείου, την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις ήρθε σχεδόν έναν χρόνο μετά από την πρώτη απόπειρα αναβάθμισης του σχολείου στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την ανάλυση των συνεπειών της ρύθμισης, στόχος αυτού του νομοθετικού κειμένου είναι ο εκσυγχρονισμός του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου για τις δομές και τα στελέχη της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με στόχο την ουσιαστική συμβολή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη συστηματική παιδαγωγική υποστήριξη των εκπαιδευτικών με αλλαγές που κινούνται στη βάση δύο αξόνων: 1) την αναβάθμιση στελεχών και δομών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 2) την ορθολογική αναδιάταξη των κριτηρίων και της διαδικασίας επιλογής και αξιολόγησης των στελεχών της εκπαίδευσης. **Η χρονική διάρκεια της διαβούλευσης ήταν περιορισμένη για το εύρος των ρυθμίσεων που εισήχθησαν και οι οποίες δεν λάμβαναν υπόψη την πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας.**

Μέρος Δεύτερο: Τα αποτελέσματα από την έρευνα της ActionAid

Κατά την ανάλυση του δεύτερου μέρους της παρούσας έκθεσης περιγράφονται τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη σε δείγμα εκπαιδευτικών από το δίκτυο συνεργατών της ActionAid κατά την περίοδο Απριλίου 2021, οπότε το σχολικό έτος 2020 -2021 έβαινε προς το τέλος του. Όπως αναφέρεται παραπάνω κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο εμβολιασμός δεν ήταν ακόμα διαδεδομένος, γεγονός που οριοθετεί με τρόπο αποφασιστικό την πρώτη περίοδο λειτουργίας της εκπαίδευσης σε καθεστώς πανδημίας επιτρέποντας τη διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση συστημικών κενών που προϋπήρχαν, αλλά εντάθηκαν λόγω της COVID-19. Για το σκοπό αυτό, η συνδυαστική προσέγγιση τεχνικών της πρωτογενούς και δευτερογενούς ανάλυσης βοήθησε στην ανάπτυξη και περιγραφή του θέματος μέσα από μια ολοκληρωμένη και ολιστική μεθοδολογική προσέγγιση, ώστε να καλύπτονται επαρκώς τα κριτήρια της εγκυρότητας, της αντικειμενικότητας, της αξιοπιστίας και της επιστημονικής αρτιότητας του θέματος. Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, τα ερευνητικά εργαλεία που προτιμήθηκαν και οι περιορισμοί που υπήρξαν, και, φυσικά, τα αποτελέσματα της έρευνας συνοδευόμενα από σχετικά διαγράμματα.

2. Μεθοδολογική προσέγγιση

Για την ολιστική κάλυψη των πτυχών της θεματικής υπό εξέταση ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα:

- Συλλογή, βιβλιογραφική επισκόπηση και ανάλυση κειμένων (desk research) θεωρητικής παραγωγής και ερευνών για τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID -19 στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Σχεδιασμός ερευνητικών εργαλείων.
- Διεξαγωγή πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας σε δείγμα εκπαιδευτικών - συνεργατών της ActionAid από την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Διεξαγωγή ομάδας εστίασης με καθηγητές και καθηγήτριες Λυκείου με σκοπό τη διερεύνηση των επιπτώσεων της πανδημίας σε μαθητές και μαθήτριες που προετοιμάζονταν για τις πανελλαδικές εξετάσεις.
- Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τη δευτερογενή ανάλυση του υλικού που συλλέχθηκε κατά το στάδιο της βιβλιογραφικής επισκόπησης και την πρωτογενή ανάλυση των δεδομένων από τα ερωτηματολόγια και τις ομάδες εστίασης με στόχο τη διατύπωση συμπερασμάτων και συστάσεων πολιτικής.

Η έρευνα έγινε σε δείγμα 103 συμμετεχόντων προσώπων, των οποίων τα δημογραφικά χαρακτηριστικά παρουσιάζονται παρακάτω. Ακολουθήθηκε η μέθοδος μη τυχαίας δειγματοληψίας με την τεχνική της δειγματοληψίας σκοπιμότητας (Purposive sampling), η οποία αφορά στην επιλογή υποομάδων του πληθυσμού έρευνας που ικανοποιούν ορισμένες υποθέσεις. Τα ξεχωριστά άτομα επιλέχθηκαν από έναν πληθυσμό σύμφωνα με υποκρυπτόμενο ενδιαφέρον για κάποια συγκεκριμένη ομάδα. Εν προκειμένω και για τις ανάγκες της έρευνας, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους/ στις εκπαιδευτικούς του Δικτύου επαφών της ActionAid στην Ελλάδα δεδομένης της ευκολότερης πρόσβασης σε αυτόν τον πληθυσμό και του περιορισμένου χρόνου που ήταν διαθέσιμος μέχρι το πέρας της σχολικής χρονιάς.

2.1. Ερευνητικά Εργαλεία

Εργαλεία της έρευνας αποτέλεσαν το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε στο δείγμα των 103 εκπαιδευτικών και ο οδηγός ημιδομημένης συζήτησης που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διεξαγωγή της ομάδας εστίασης με εκπαιδευτικούς Λυκείου.

Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο

Για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας ένα από τα εργαλεία που αξιοποιήθηκαν ήταν το ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε από τις ερευνήτριες και διανεμήθηκε ηλεκτρονικά στους/ στις εκπαιδευτικούς. Περιείχε ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου ώστε να είναι ευκολότερη η στατιστική ανάλυση των δεδομένων από ένα σημαντικό αριθμό ερωτηθέντων προσώπων (Cohen et al., 2011), αλλά και η ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών χωρίς την επιρροή των ερευνητριών (Foddy, 1993) αντίστοιχα όπου κρίθηκε αναγκαίο. Σημειώνεται ότι η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν εθελοντική.

Για τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου ελήφθησαν υπόψιν έρευνες που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς αναφορικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας στην εκπαίδευση. Περιείχε συνολικά 31 ερωτήσεις, οι οποίες κατηγοριοποιήθηκαν σε 3 ενότητες. Πιο συγκεκριμένα, και όπως θα παρουσιαστεί αναλυτικά παρακάτω, η πρώτη κατηγορία ερωτήσεων περιελάμβανε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων προσώπων. Έπειτα, η δεύτερη ενότητα ερωτήσεων εστίασε στη διερεύνηση των ανισοτήτων που παρατηρήθηκαν στην εκπαίδευση κατά το πρώτο διάστημα της πανδημίας, όπως περιγράφηκε παραπάνω, μέσα από την εμπειρία των εκπαιδευτικών. Η τρίτη ενότητα ερωτήσεων έθεσε στο επίκεντρο τις ανάγκες και την ανταπόκριση των μαθητών και των μαθητριών, όπως έγιναν κατανοητά από τους/ τις εκπαιδευτικούς που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο.

Πίνακας 3: Το ερωτηματολόγιο

Θεματική Ενότητα Ερωτηματολογίου	Ερωτήσεις	Περιεχόμενο
Πρώτη	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	Δημογραφικά Χαρακτηριστικά
Δεύτερη	8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24	Προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της πανδημίας αναφορικά με την εκπαιδευτική διαδικασία
Τρίτη	25, 26, 27, 28, 29, 30, 31	Οι ανάγκες των μαθητών όπως έγιναν αντιληπτές από τους/ τις εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα

Ο οδηγός ημιδομημένης συζήτησης της ομάδας εστίασης

Λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδιαιτερότητες της εκπαιδευτικής διαδικασίας στις τάξεις του Λυκείου και ιδίως στην τρίτη τάξη, κατά την οποία η προετοιμασία για τις πανελλαδικές εξετάσεις είναι κυρίαρχη, τα αποτελέσματα από την ανάλυση των απαντήσεων του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου εμπλουτίστηκαν με τα δεδομένα που αντλήθηκαν από τη διεξαγωγή ομάδας εστίασης. Η πραγματοποίησή της έγινε διαδικτυακά με την εθελοντική συμμετοχή 6 από τους/ τις 8 εκπαιδευτικούς που δήλωσαν αρχικά συμμετοχή. Η πρόσκληση συμμετοχής στην ομάδα εστίασης απευθύνθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο Δίκτυο επαφών της ActionAid στην Ελλάδα.

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ένας οδηγός ημιδομημένης συζήτησης ο σχεδιασμός και η σύνταξη του οποίου ακολούθησε τη θεματική κατηγοριοποίηση του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Στόχος ήταν η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος στη βάση του διαλόγου και της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών εκπαιδευτικών. Οι ερωτήσεις που συμπεριελήφθησαν παρουσιάζονται παρακάτω. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της ομάδας εστίασης, η συντονίστρια εξασφάλισε τη διαμόρφωση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος όπου τα δικαιώματα όλων έγιναν σεβαστά και καταβλήθηκε η βέλτιστη δυνατή προσπάθεια ισότιμης συμμετοχής (βλ. παρακάτω τα σχετικά με τη δεοντολογία).

2.2. Περιορισμοί

Παρά το γεγονός ότι οι ομάδες εστίασης και τα ερωτηματολόγια είναι ένας αξιόπιστος και έγκυρος τρόπος για την εξαγωγή ερευνητικών συμπερασμάτων, δεν στερούνται περιορισμών. Οι περιορισμοί που αντιμετώπισε η ερευνητική ομάδα σχετίζονταν κυρίως με τη συνθήκη που διαμορφώθηκε από την πανδημία και την αδυναμία άμεσης επαφής με τα συμμετέχοντα πρόσωπα – ιδίως κατά τη διεξαγωγή της ομάδας εστιασμένης συζήτησης. Η τήρηση των υγειονομικών πρωτοκόλλων που εφαρμόζονταν κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας επέβαλαν τη χρήση εργαλείων που επέτρεπαν την εξ αποστάσεως επικοινωνία και διάδραση. Σε ό,τι αφορά στην ομάδα εστίασης, από τη διεξαγωγή της οποίας επιδιώκεται η ανταλλαγή απόψεων και ο διάλογος, φαίνεται ότι οι περιορισμοί ήταν εμφανέστεροι, αλλά όχι ανυπέρβλητοι. Χρησιμοποιήθηκε η πλατφόρμα Zoom και η συντονίστρια της συζήτησης παρείχε ίσες ευκαιρίες συμμετοχής σε όλα τα πρόσωπα. Ωστόσο, η έλλειψη εξοικείωσης των συμμετεχόντων προσώπων με το ηλεκτρονικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε και τεχνικά ζητήματα (π.χ. κακό δίκτυο) έθεσαν περεταίρω προκλήσεις στην αμεσότητα του διαλόγου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων δεν κατέστη εφικτό να παραμείνουν όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα μέχρι το τέλος της συζήτησης.

Όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο ένας εγγενής περιορισμός κατά χρήση αυτού του εργαλείου είναι η απουσία προσωπικής επαφής με το πρόσωπο/ τα πρόσωπα που διεξάγουν την έρευνα (Λιναρδής, 2011). Γενικότερα, όμως, θα μπορούσαμε να πούμε πως και τα δύο εργαλεία και οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων αλληλοσυμπληρώνονται χωρίς να δημιουργούν σημαντικά «κενά».

Τέλος, οι χρονικοί περιορισμοί και το γεγονός ότι επιδιώχθηκε η διερεύνηση ενός αναδυόμενου πεδίου από τον οποίο δεν υπήρχε χρονική απόσταση, αλλά διαρκής εξέλιξη θεωρούνται σημαντικοί περιορισμοί.

2.3. Δεοντολογία

Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας, της συγγραφής και της δημοσιοποίησης της παρούσας έκθεσης αποτελεσμάτων ελήφθησαν υπόψη όλοι οι σχετικοί κανόνες δεοντολογίας. Πιο συγκεκριμένα, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συμμετεχόντων προσώπων, η λογοδοσία και η διαφάνεια, καθώς και οι θεμελιώδεις αρχές ακεραιότητας της έρευνας εξασφαλίστηκαν σε κάθε στάδιο των διαδικασιών ως εξής:

Συναίνεση συμμετεχόντων προσώπων

Τα πρόσωπα που συμμετείχαν ενημερώθηκαν από την αρχή για την έρευνα και τον σκοπό της, τη δραστηριότητα στο πλαίσιο της οποίας έλαβε χώρα, καθώς και για τον τρόπο αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της. Ενημερώθηκαν, επίσης, για τον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής τους που είναι ανεξάρτητος από τη συμμετοχή σε άλλες δράσεις ή προγράμματα της οργάνωσης, τη δυνατότητα άρνησης συμμετοχής, αποχώρησης και απόσυρσης της συναίνεσής τους για τμήμα ή το σύνολο της συμμετοχής τους ανά πάσα στιγμή. Οι πληροφορίες αυτές παρασχέθηκαν είτε γραπτά (ως εισαγωγή στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) είτε προφορικά (πριν από τη διεξαγωγή της ομάδας εστίασης ή ως απάντησης σε μεμονωμένες ερωτήσεις/ αποσαφηνίσεις που ζητήθηκαν). Τα συμμετέχοντα πρόσωπα γνώριζαν, επίσης, ποιο ήταν το πρόσωπο/ τα πρόσωπα αναφοράς στο οποίο/ στα οποία θα μπορούσαν να απευθυνθούν ανά πάσα στιγμή. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίστηκε η συνειδητή συναίνεσή τους για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, τη συμμετοχή στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης και την επεξεργασία των πληροφοριών που παρείχαν για τους σκοπούς της έρευνας.

Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Για την εξασφάλιση της συνειδητής συναίνεσής τους τα συμμετέχοντα πρόσωπα ενημερώθηκαν για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, την τήρηση της εμπιστευτικότητας και του απορρήτου της διαδικασίας. Τα δεδομένα που προέκυψαν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, ενώ η διατήρησή τους δεν μπορεί να υπερβαίνει το νομικά προβλεπόμενο χρονικό διάστημα. Στο ίδιο πλαίσιο τα συμμετέχοντα πρόσωπα ενημερώθηκαν για τη δυνατότητα να αποσύρουν τη συναίνεσή τους για τμήμα ή για το σύνολο της συμμετοχής τους στην ερευνητική διαδικασία ανά πάσα στιγμή. Οι πληροφορίες αυτές παρασχέθηκαν είτε γραπτά (ως εισαγωγή στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) είτε προφορικά (πριν από τη διεξαγωγή της ομάδας εστίασης ή ως απάντησης σε μεμονωμένες ερωτήσεις/ αποσαφηνίσεις που ζητήθηκαν).

Ίση μεταχείριση

Τόσο από την πλευρά της ActionAid και των εξωτερικών της συνεργατών όσο και από τα ίδια τα συμμετέχοντα πρόσωπα τηρήθηκε η αρχή του σεβασμού της συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων προσώπων χωρίς καμία μορφή άμεσης ή έμμεσης διάκρισης, η οποία να βασίζεται σε φυλετικά, εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, στη γλώσσα, το φύλο και το γενετήσιο προσανατολισμό, τις θρησκευτικές, πολιτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις, την ιδιωτική ζωή, την υγεία και σωματική ικανότητα, καθώς και την οικονομική ή/και κοινωνική κατάσταση των ατόμων. Η συμμετοχικότητα και η συμπερίληψη αποτέλεσαν βασικές αρχές διεξαγωγής της έρευνας.

Σεβασμός στην προσωπικότητα των συμμετεχόντων προσώπων

Κατά τη διάρκεια της παρούσας ερευνητικής δραστηριότητας όλα τα εμπλεκόμενα μέλη συμπεριφέρθηκαν με τον προσήκοντα σεβασμό ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων με τα οποία συνεργάστηκαν, απορρίπτοντας οποιασδήποτε μορφής εξαπάτηση, εξαναγκασμό, ή παρενόχληση.

Λογοδοσία και Διαφάνεια

Η ερευνητική ομάδα διευκρίνισε στα συμμετέχοντα πρόσωπα ότι πρόκειται να εξασφαλίσει την πρόσβαση στα πλήρη αποτελέσματα που προέκυψαν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ερευνητικής δραστηριότητας, να καταστήσει σαφή και εμφανή τη μεθοδολογική προσέγγιση και τα ερευνητικά εργαλεία, να δημοσιοποιήσει την πηγή χρηματοδότησης της έρευνας και ότι θα σεβαστεί τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των συγγραφέων και των πηγών που αξιοποιήθηκαν. Η τήρηση των κανόνων δεοντολογίας των επαγγελματιών/ λειτουργημάτων των ερευνητριών, καθώς και η τήρηση της κείμενης νομοθεσίας εξασφαλίστηκε σε όλα τα στάδια της έρευνας.

Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της παρούσας έρευνας έγιναν με τρόπο που εγγυάται την αξιοπιστία της αναφορικά με τη μεθοδολογία, την ανάλυση, την αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της για να διασφαλιστεί η ποιότητά της. Για την απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα η μέθοδος και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν κρίθηκαν κατάλληλα και πρόσφορα για τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών. Σημειώνεται πως παρούσα έκθεση και η ερευνητική διαδικασία που προηγήθηκε δεν αποτελούν εξαντλητική συλλογή και ανάλυση δεδομένων, αλλά μια προσπάθεια καταγραφής που υπόκειται στους περιορισμούς που εκτέθηκαν παραπάνω.

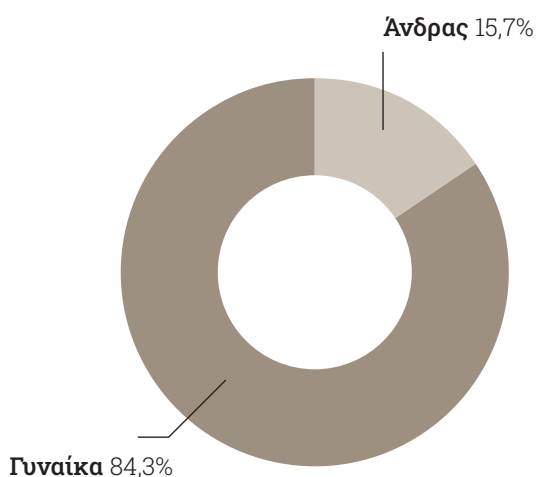
2.4 Ανάλυση ποσοτικών δεδομένων από την έρευνα με ερωτηματολόγιο

Πρώτη ενότητα: Δημογραφικά χαρακτηριστικά

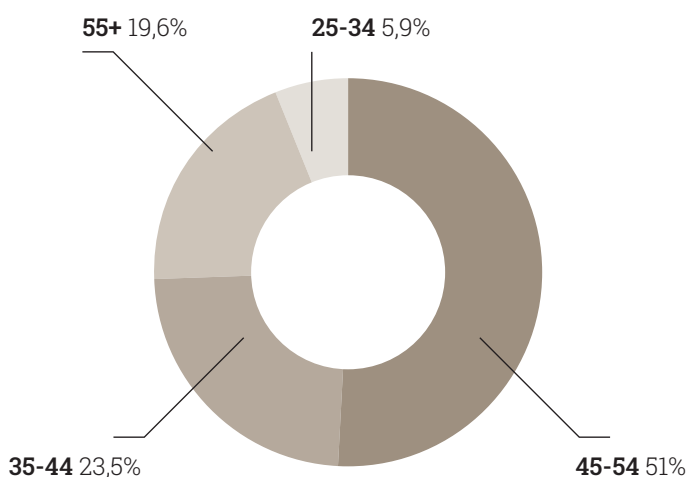
Τα ερωτηματολόγια στάλθηκαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου email στο δίκτυο εκπαιδευτικών της Actionaid και συμπληρώθηκαν ανώνυμα από 103 συμμετέχοντες και συμμετέχουσες. Η ακόλουθη ανάλυση παρουσιάζει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος που αφορούν στο φύλο, στην ηλικία, στο επίπεδο μόρφωσης, στη βαθμίδα εκπαίδευσης που υπηρετούν, στο είδος απασχόλησης, στα χρόνια προϋπηρεσίας και στην περιφερειακή ενότητα στην οποία βρίσκεται το σχολείο στο οποίο υπηρετούν.

Από τα συμμετέχοντα πρόσωπα το μεγαλύτερο ποσοστό 84,3% αποτελούν γυναίκες και το 15,7% είναι άνδρες (σχήμα 1). Η ηλικία των εκπαιδευτικών στην πλειοψηφία τους κυμαίνεται από 45-54 ετών σε ποσοστό 51% και έπονται οι 35-44 ετών σε ποσοστό 23,5%, από 55 ετών και άνω το 19,6% και ένα μικρό ποσοστό 5,9% από 25-34 ετών (σχήμα 2).

Σχήμα 1: Φύλο

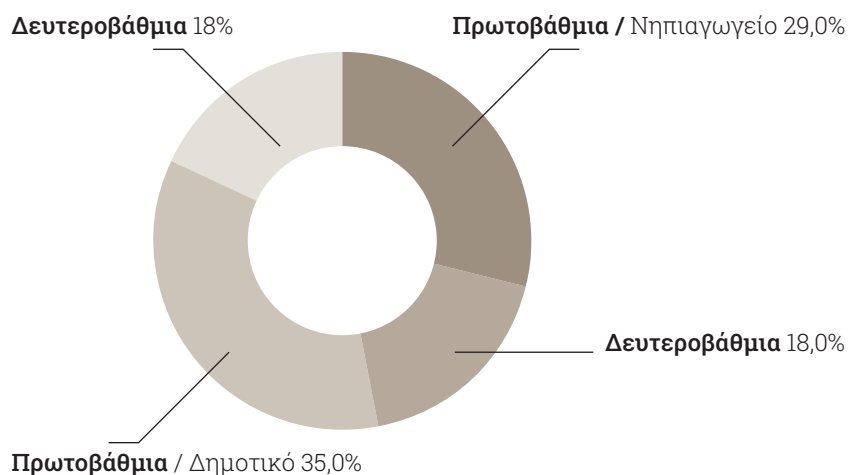

Σχήμα 2: Ηλικία

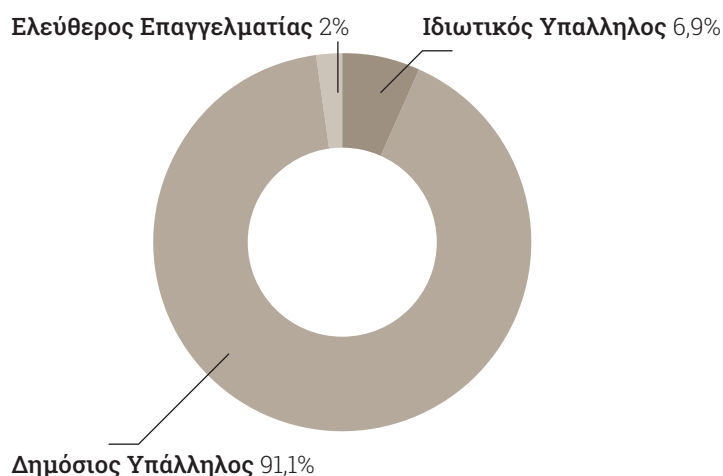

Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών, η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι η πλειονότητα (53,9%) κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Επιπλέον, το 41,2% του δείγματος κατέχει βασικό πτυχίο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και, τέλος, ένα μικρό ποσοστό 4,9% κατέχει διδακτορικό τίτλο σπουδών. Το 35% των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών είναι δάσκαλοι/ δασκάλες δημοτικών σχολείων και το 29% εργάζονται ως νηπιαγωγοί. Ένα ποσοστό της τάξης του 18% προέρχεται από τη δευτεροβάθμιας εκπαίδευση (σχήμα 3). Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών (91,2%) δηλώνουν δημόσιοι υπάλληλοι. Το 6,9% εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ μόλις το 2% προσδιορίζεται ως «ελεύθερος/ ελεύθερη επαγγελματίας» (σχήμα 4). **Επιπλέον, η πλειοψηφία (56,9%) απαντά πως έχει από 20 χρόνια προϋπηρεσίας στον τομέα της εκπαίδευσης**, ενώ το 36,3% είναι ενεργό στην εκπαίδευση για 11- 20 χρόνια. Τα λιγότερα χρόνια προϋπηρεσίας (1- 2 χρόνια) απαντά πως έχει το 3,9% του δείγματος, ενώ το 2,9% έχει εμπειρία από 6 ως 10 χρόνια.

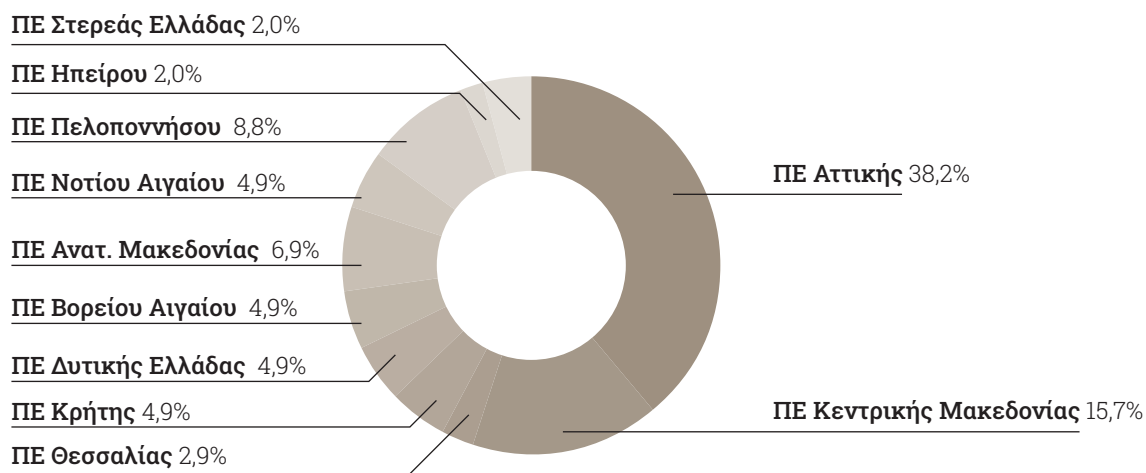
Σχήμα 3: Βαθμίδα εκπαίδευσης στην οποία υπηρετείτε

Σχήμα 4: Είδος απασχόλησης

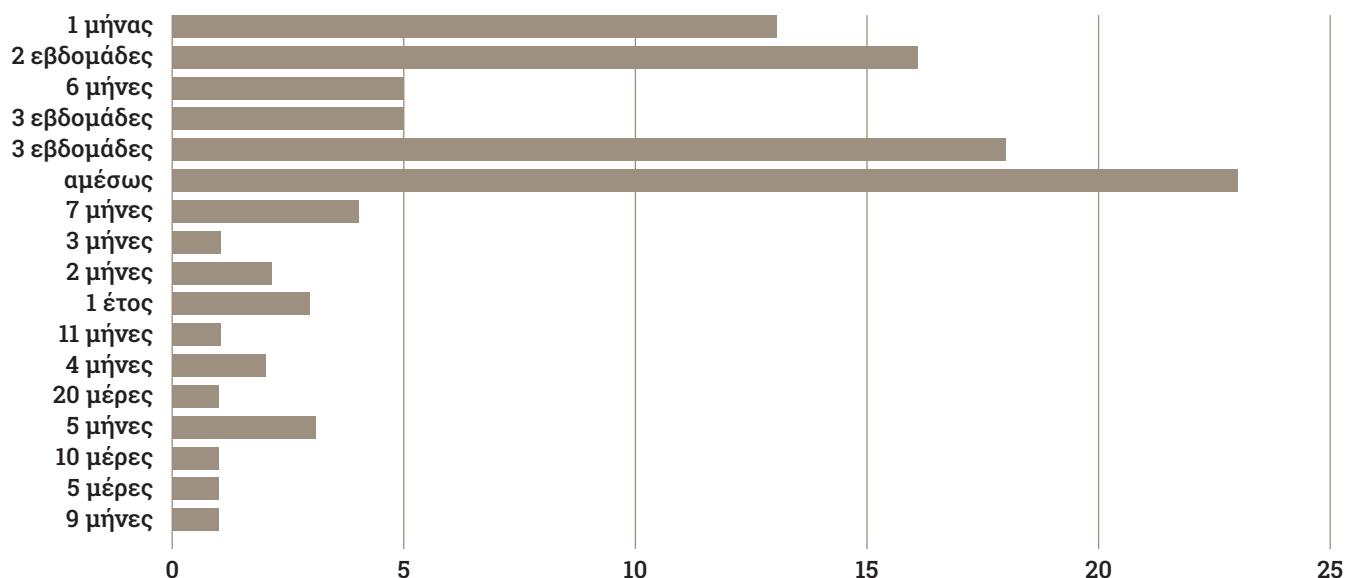
Η συμμετοχή αναφορικά με τη γεωγραφική κατανομή των εκπαιδευτικών ήταν ικανοποιητική και προερχόμενη σχεδόν από όλες τις περιφερειακές ενότητες της επικράτειας. Χαρακτηριστικά, το 38,2% αντιπροσωπεύει την περιφερειακή ενότητα Αττικής, το 15,7% την περιφερειακή ενότητα Κεντρικής Μακεδονίας και οι υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες συγκεντρώνουν ποσοστά κάτω του 10% (σχήμα 5).

Σχήμα 5: Περιφερειακή ενότητα

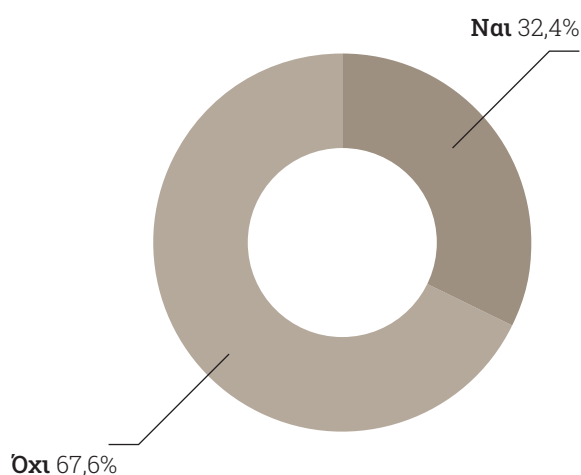
Συνοψίζοντας, οι εκπαιδευτικοί που απάντησαν στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε ήταν ως επί το πλείστον γυναίκες ηλικίας 45 -54 ετών. Η προϋπηρεσία άνω των 20 χρόνων, η απασχόληση στον δημόσιο τομέα και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αποτέλεσαν τα κύρια χαρακτηριστικά του δείγματος. Σε κάθε περίπτωση, το χαμηλό ποσοστό ανδρών εκπαιδευτικών θα μπορούσε να θεωρηθεί μειονέκτημα.

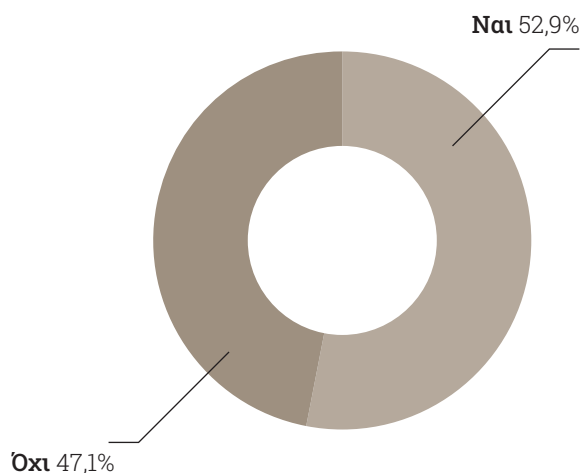
Δεύτερη ενότητα: Προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της πανδημίας αναφορικά με την εκπαιδευτική διαδικασία

Η δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου ξεκίνησε με τη διερεύνηση του ακριβούς χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε από τη στιγμή της διακοπής των δια ζώσης μαθημάτων (10/04/2020) μέχρι την έναρξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών. Από τις απαντήσεις αναδεικνύεται ότι η πλειοψηφία ξεκίνησε αμέσως την εξ αποστάσεως διδασκαλία, ενώ για αρκετά σχολείο το χρονικό αυτό διάστημα κυμάνθηκε από μία εβδομάδα ως έναν μήνα (σχήμα 6). Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν τη σχέση τους με τη χρήση νέων τεχνολογιών με τους περισσότερους και τις περισσότερες (47,1%) να δηλώνουν ότι κάνουν συστηματική χρήση. Στον αντίποδα μόλις το 7,8% κάνει περιορισμένη χρήση λόγω επιφυλακτικής στάσης απέναντι στις νέες τεχνολογίες.

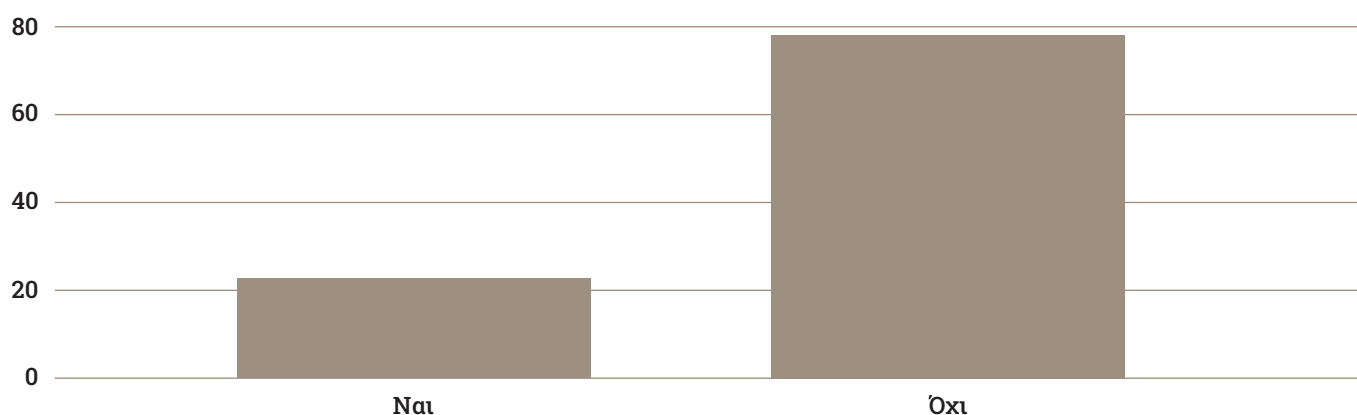
Σχήμα 6: Διάστημα που μεσολάβησε από τη διακοπή των δια ζώσης μαθημάτων μέχρι την έναρξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

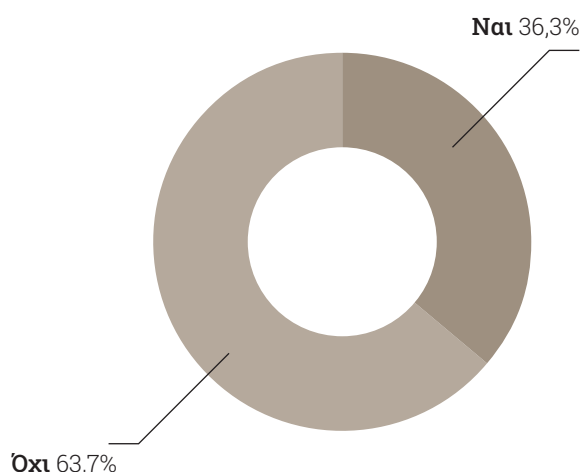
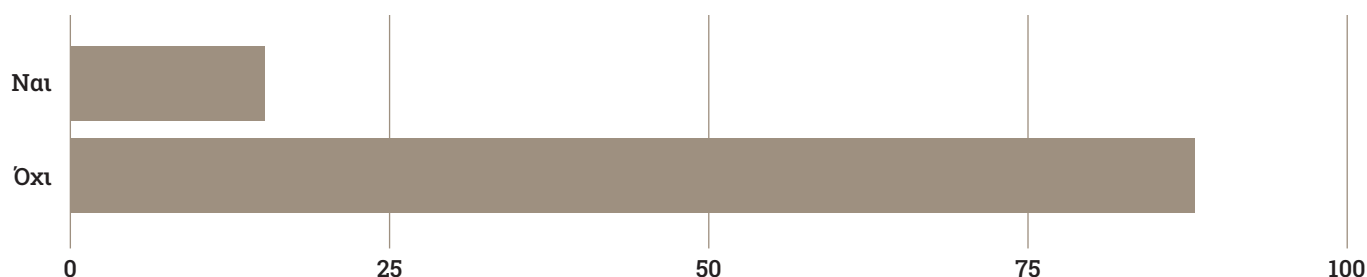
Πέρα από την εξοικείωση και τη στάση απέναντι στα τεχνολογικά μέσα, κρίθηκε απαραίτητο να διερευνηθεί το αν τα συμμετέχοντα πρόσωπα είχαν λάβει κάποια επιμόρφωση για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση πριν από τη διακοπή των δια ζώσης μαθημάτων λόγω της πανδημίας. Σε αυτό το ερώτημα το 67,6% απάντησε πως δεν είχε συμμετάσχει σε κάποιο σχετικό επιμορφωτικό πρόγραμμα, κάτι που δεν ίσχυε για το 32,4% (σχήμα 7). Αναφορικά με την υποστήριξη από τις σχολικές μονάδες στις οποίες υπηρετούν, το 52,9% ανέφερε ότι έλαβε κάποιου είδους υποστήριξη, γεγονός θετικό αν συνυπολογιστεί πως στην αμέσως προηγούμενη απάντηση τα συμμετέχοντα πρόσωπα απάντησαν πως δεν είχαν λάβει κάποια επιμόρφωση σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση πριν από την πανδημία. Παρόλα αυτά ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 47,1% απάντησε πως δεν υποστηρίχθηκε (σχήμα 8).

Σχήμα 7: Συμμετοχή σε επιμορφώσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση πριν από την έναρξη της πανδημίας

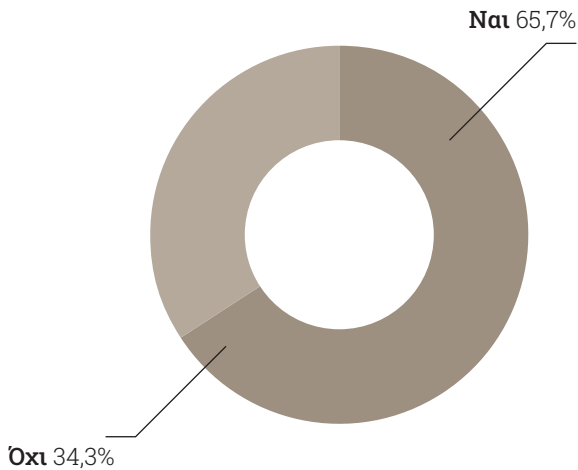
Σχήμα 8: Παροχή καθοδήγησης για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση από τις σχολικές μονάδες

Τα περισσότερα από τα σχολεία στα οποία υπηρετούν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες δεν παρείχαν κάποια επιπρόσθετη πλατφόρμα για τη διεκπεραίωση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας πέρα από αυτή που παρείχε το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων σε ποσοστό 77,5%. Θετικά απάντησε το 22,5% (σχήμα 9). Στη συνέχεια, το 63,7% ανέφερε ότι δεν είχε κάποια ειδικότερη καθοδήγηση για τη συμπερίληψη του μαθητικού πληθυσμού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι το 36,3% των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών απάντησαν πως έλαβαν σχετική ενημέρωση (σχήμα 10). Πιο συγκεκριμένα για τη συμπερίληψη μαθητών και μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, το 85,1% δεν έλαβε σχετικές οδηγίες σε αντίθεση με το 14,9% που απάντησε θετικά (σχήμα 11).

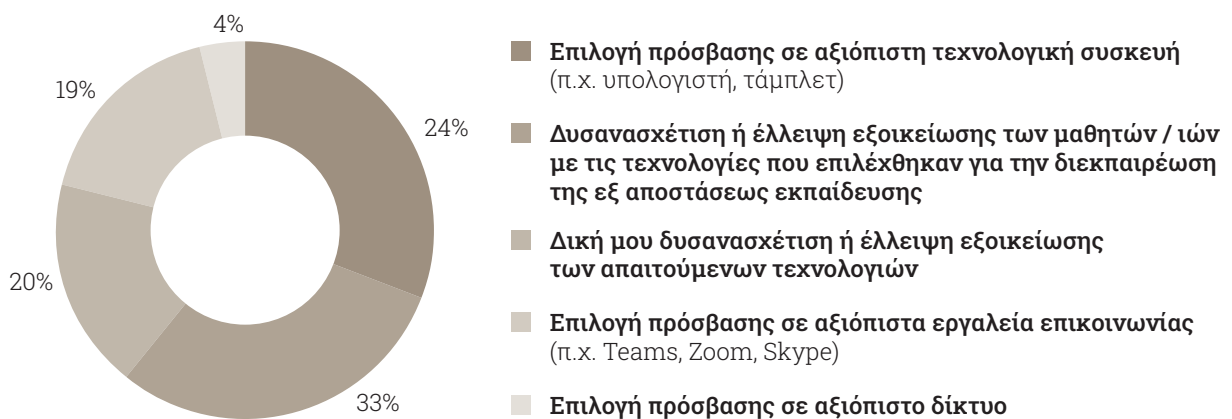
Σχήμα 9: Παροχή επιπρόσθετης πλατφόρμας για την πραγματοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Σχήμα 10: Καθοδήγηση για τη συμπερίληψη του μαθητικού πληθυσμού στην εξ αποστάσεως διδασκαλία**Σχήμα 11: Καθοδήγηση για συμπερίληψη μαθητικού πληθυσμού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες**

Παρά την παραδοχή ότι δεν είχαν συμμετάσχει σε προηγούμενη επιμόρφωση για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (βλ. σχήμα 7), το 65,7% εκτιμά ότι έλαβε τον κατάλληλο εξοπλισμό για τη διεκπεραίωση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, σε αντίθεση με το 34,3% που αναφέρει ότι ο εξοπλισμός ήταν ανεπαρκής ή ακατάλληλος (σχήμα 12). Εστιάζοντας στο 34,3% των ερωτηθέντων και των ερωτηθειών παρατηρούμε πως στην ερώτηση που αφορά στην κάλυψη των αναγκών εξοπλισμού που προέκυψε το μεγαλύτερο μέρος αυτών (58,1%) δεν έλαβαν κάποια βοήθεια από το σχολείο τους. Ωστόσο το 49,1% των εκπαιδευτικών δηλώνει πως η σχολική μονάδα στην οποία εργάζεται τους προμήθευσε με σχετικό εξοπλισμό για τη διευκόλυνση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας.

Σχήμα 12: Εκτίμηση της καταλληλότητας του εξοπλισμού που διατέθηκε

Αναφορικά με τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες, το 33% αναφέρει ως κύρια πρόκληση τη στάση των μαθητών και των μαθητριών και πιο συγκεκριμένα τη δυσανασχέτηση/ έλλειψη εξοικείωσης με τα μέσα τεχνολογίας που χρησιμοποιήθηκαν. Ακολουθούν η επιλογή πρόσβασης σε αξιόπιστα εργαλεία (20%) και η τεχνολογική συσκευή (20%). Τέλος ένα ποσοστό της τάξης του 19% καταγράφει ως πρόκληση την πρόσβαση σε αξιόπιστο δίκτυο, ενώ μόνο το 4% αναφέρει δυσανασχέτηση ή έλλειψη εξοικείωσης των ίδιων των εκπαιδευτικών με τα μέσα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν (σχήμα 13).

Σχήμα 13: Προκλήσεις κατά τη μετάβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

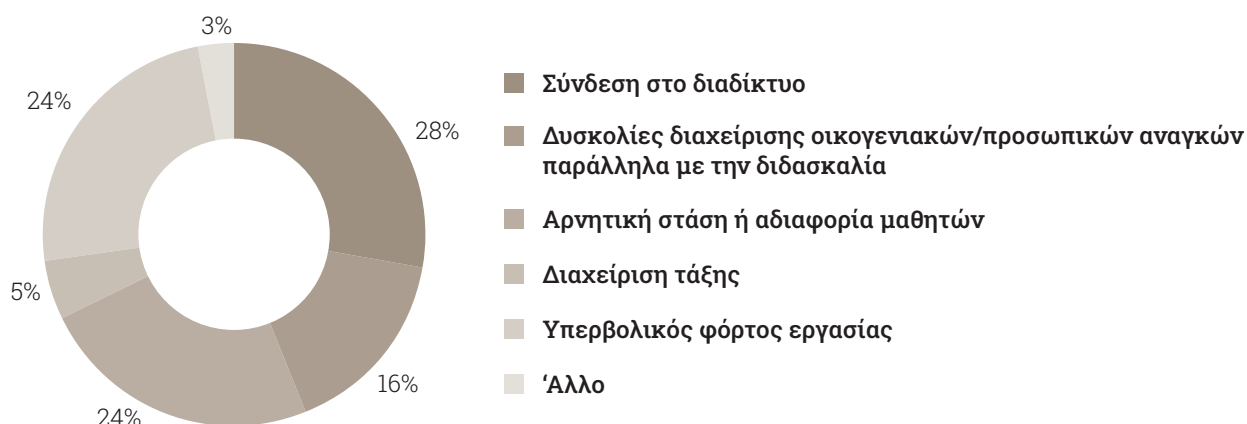
Αναφορικά με τις συχνότερες δυσκολίες

το 28% υποδεικνύει την κακή σύνδεση στο διαδίκτυο ως τη δυσκολία που αντιμετώπιζε συστηματικά.

Έπονται η αρνητική στάση ή η αδιαφορία των μαθητών και των μαθητριών (24%), καθώς και ο μεγάλος φόρτος εργασίας (24%). Αρκετά σημαντική ήταν η προσπάθεια που καταβλήθηκε από τους/ τις εκπαιδευτικούς για την υπέρβαση των δυσκολιών αναφορικά με τον συντονισμό της διαχείρισης οικογενειακών/ προσωπικών ζητημάτων και της διδασκαλίας, που αναγνωρίζεται ανάμεσα στις

συχνότερες δυσκολίες (16%). Σε μικρότερα ποσοστά ακολούθησαν η διαχείριση της τάξης (5%) και άλλες δυσκολίες που, ωστόσο, δεν προσδιορίστηκαν (3%) (σχήμα 14).

Σχήμα 14: Συχνότερες προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί

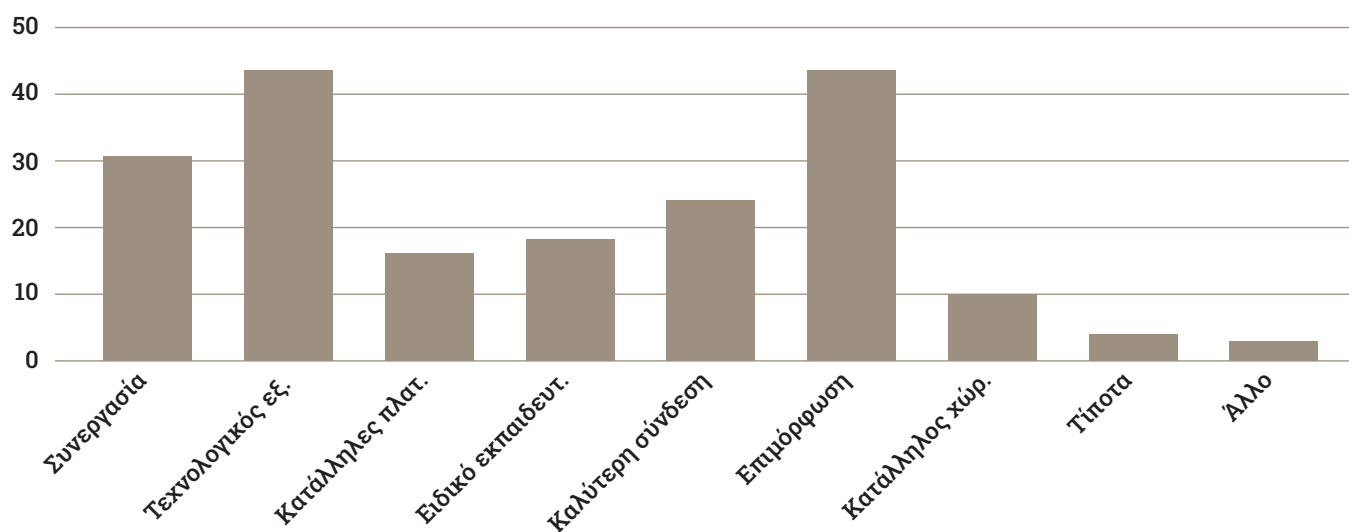

Δεδομένων των δυσκολιών και των εμποδίων που κλήθηκαν να ξεπεράσουν, οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν στη συνέχεια σχετικά με το κατά πόσο θεωρούν ότι επετεύχθησαν οι διδακτικοί στόχοι της σχολικής χρονιάς που κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας έφτανε στο τέλος της.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η πλειοψηφία (60,8%) εκτιμά ότι οι διδακτικοί στόχοι του αναλυτικού προγράμματος σπουδών δεν εκπληρώθηκαν.

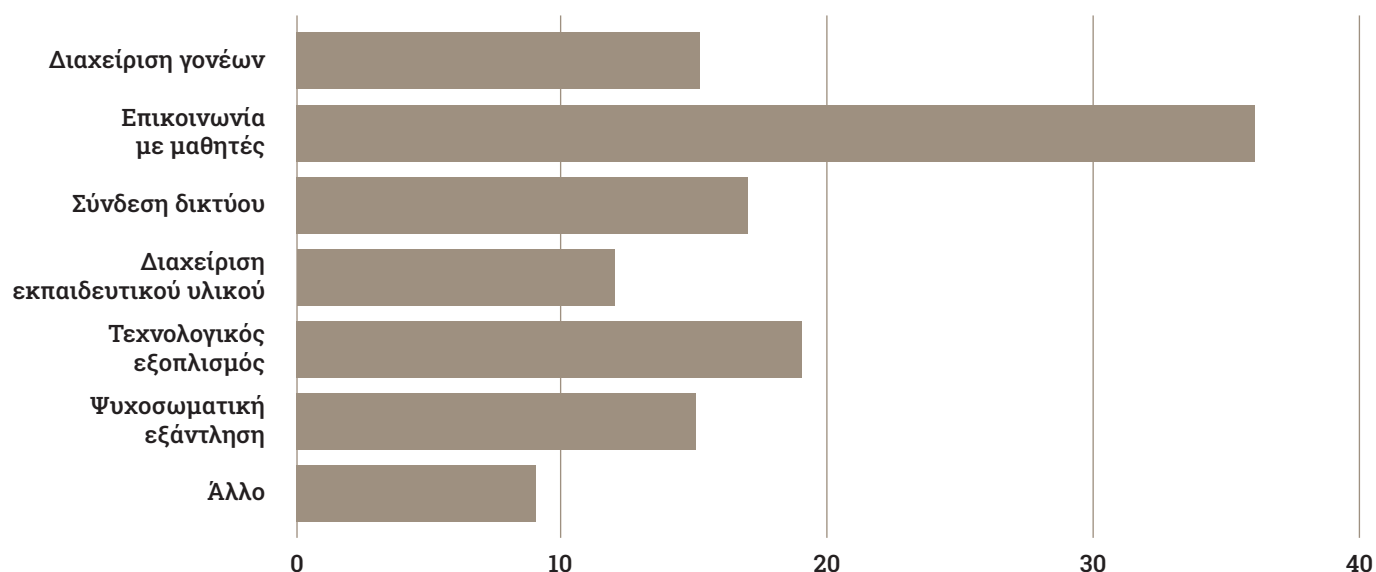
Σχετικά με την προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα της εκπαίδευσης το μεγαλύτερο μέρος (62,7%) θεωρεί ότι προσαρμόστηκε εύκολα, το 36,3% χαρακτήρισε δύσκολη τη δυνατότητα προσαρμογής και 1 (ένα) από τα συμμετέχοντα πρόσωπα απάντησε ότι δεν κατάφερε να προσαρμοστεί.

Σχήμα 15: Μέσα που θα διευκόλυναν το έργο των εκπαιδευτικών (ανοικτού τύπου)

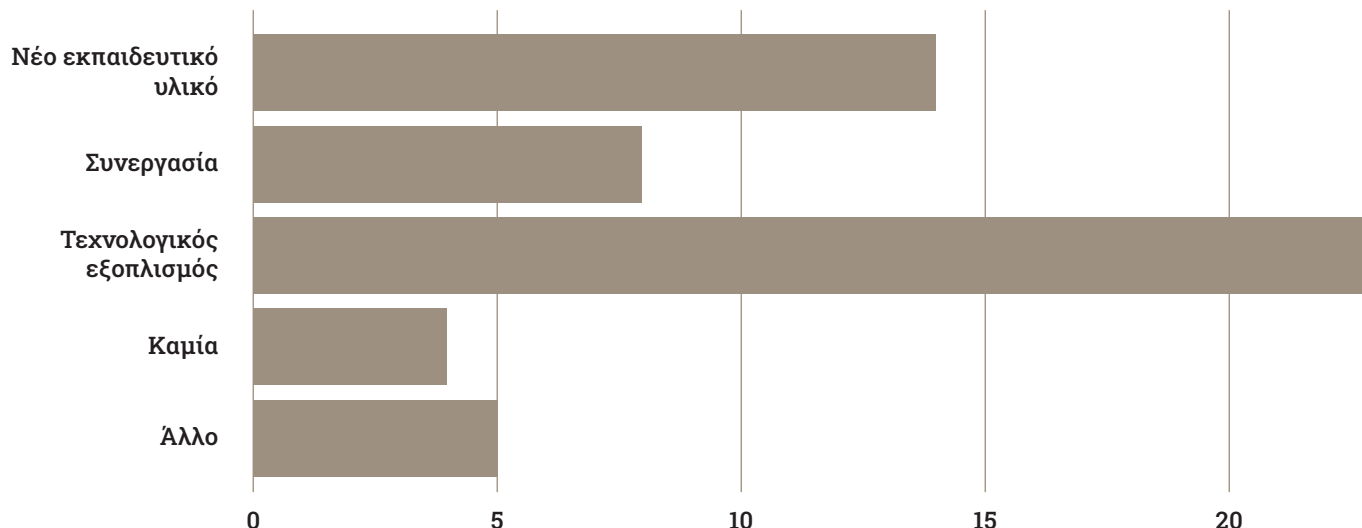

Έχοντας απαντήσει τα σχετικά με την προσαρμογή τους στις συνθήκες διδασκαλίας που διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ακολούθησε μια ανοικτή ερώτηση για τα μέσα που διευκόλυναν το έργο των εκπαιδευτικών. Συνοπτικά, αναφέρθηκε πως η συνεργασία, ο κατάλληλος τεχνολογικός εξοπλισμός, οι κατάλληλες διαδικτυακές πλατφόρμες, το ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό, η καλύτερης ποιότητας και ταχύτητας σύνδεση σε δίκτυο, οι επιμορφώσεις, ο κατάλληλος χώρος και χρόνος αποτέλεσαν παράγοντες που ήταν κρίσιμοι για την προσαρμογή και την ανταπόκριση των εκπαιδευτικών. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών απάντησαν τίποτα δεν διευκόλυνε την προσαρμογή τους, ενώ ένα ακόμα μικρότερο ανέφερε κάτι άλλο, χωρίς, ωστόσο, περαιτέρω διευκρινίσεις (σχήμα 15).

Σχήμα 16: Άλλες δυσκολίες και εμπόδια

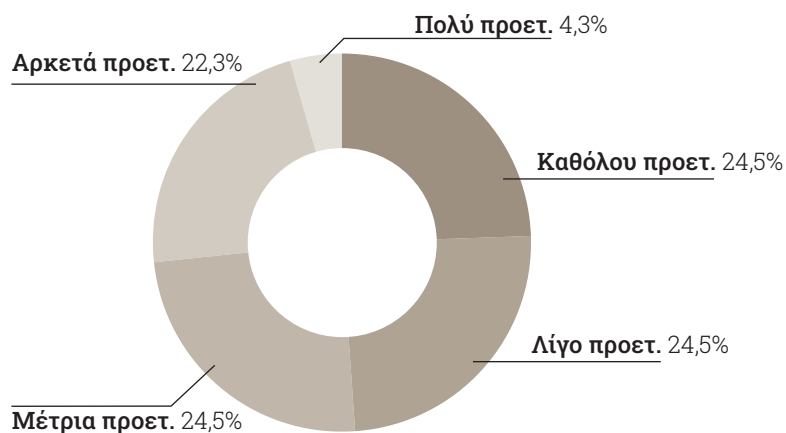
Σε ό,τι έχει να κάνει με τις δυσκολίες η πλειοψηφία των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών θεώρησε ως πρωταρχική δυσκολία την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση τους με τους μαθητές. Ένα σχεδόν ισόποσο μέρος των εκπαιδευτικών τόνισε πως η διαχείριση των γονέων, η σύνδεση του δικτύου και ο τεχνολογικός εξοπλισμός αποτελούν μία ακόμη πρόκληση στην διεκπεραίωση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Σε άλλα εμπόδια συγκαταλέγονται η ψυχοσωματική εξάντληση και η διαχείριση του εκπαιδευτικού υλικού (σχήμα 16).

Σχήμα 17: Ευκαιρίες που προέκυψαν

Σε σχέση με τις ευκαιρίες που προέκυψαν, παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες και οι περισσότερες ερωτηθείσες αξιολόγησαν τον τεχνολογικό εξοπλισμό ως μέσο εκσυγχρονισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Λαμβάνοντας υπόψιν και τις προηγούμενες απαντήσεις φαίνεται πως

η χρήση της τεχνολογίας αντιμετωπίστηκε κατ' αρχήν θετικά και ως ευκαιρία και λιγότερο ως εμπόδιο στα δεδομένα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Περισσότεροι και περισσότερες ήταν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες που θεώρησαν ότι το εκπαιδευτικό υλικό είχε την ευκαιρία να τροποποιηθεί μέσα σε αυτό το πλαίσιο, κάτι που αντιλήφθηκαν ως θετική εμπειρία. Επιπρόσθετα, παρά το ότι η επικοινωνία χαρακτηρίστηκε ως πρόκληση σε προηγούμενες ερωτήσεις, η συνεργασία παρουσιάστηκε ως ευκαιρία από τα συμμετέχοντα πρόσωπα. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό δεν εντόπισε καμία ευκαιρία (σχήμα 17).

Σχήμα 18: Εκτίμηση της ετοιμότητας των εκπαιδευτικών για την πραγματοποίηση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας

Αναφορικά με την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών για την πραγματοποίηση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν την εμπειρία τους στη βάση μιας κλίμακας πέντε βαθμών όπου το 1 δήλωνε πως δεν ήταν καθόλου προετοιμασμένοι/ες και το 5 πολύ

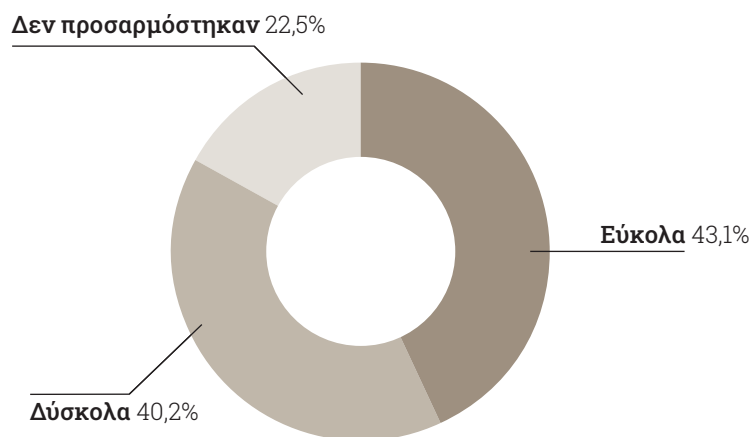
προετοιμασμένοι/ες. Τα αποτελέσματα παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις, καθώς οι απαντήσεις «καθόλου», «λίγο» και «μέτρια» προετοιμασμένος/η συγκέντρωσαν 24,5% έκαστη. Στον αντίποδα αρκετά προετοιμασμένο δήλωσε το 22,3% και πολύ προετοιμασμένο μόλις το 4,3% (σχήμα 18). Τέλος, κατά τη διάρκεια της πανδημίας το 31% των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών παρατήρησε να έχει το σύμπτωμα του πονοκεφάλου. Ένα μεγάλο μέρος παρουσίασε αϋπνία (19%) και ευερεθιστότητα (18%), το 9% εμφάνισε κάποιο άλλο σύμπτωμα ενώ το 11% δήλωσε πως δεν παρατήρησε κάποια αλλαγή.

Τρίτη ενότητα: Οι ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών όπως έγιναν αντιληπτές από τους / τις εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα

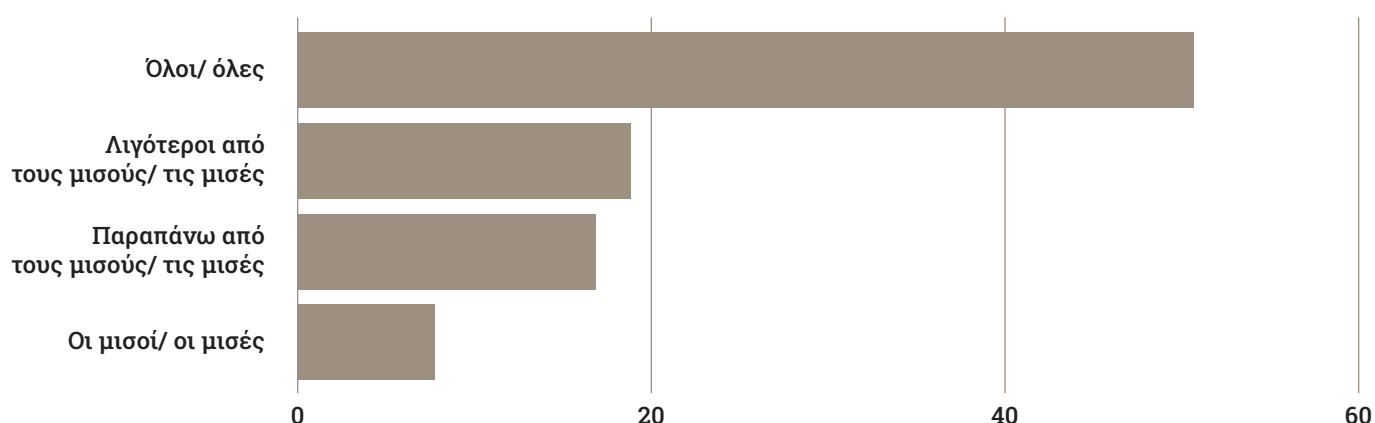
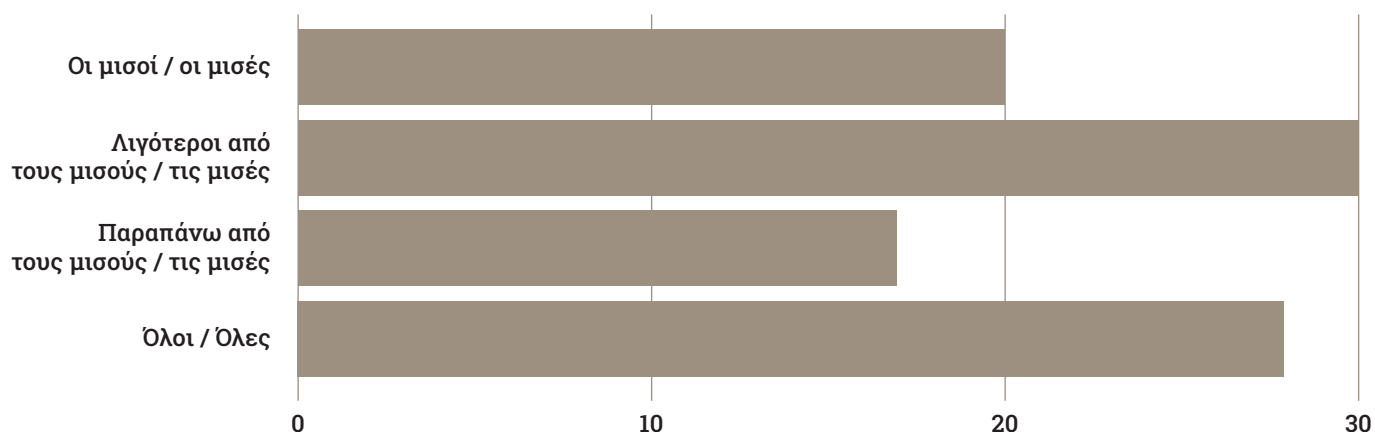
Στην τρίτη και τελευταία ενότητα του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου οι εκπαιδευτικοί εστίασαν στις ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών. Η διερεύνηση της πρόσβασης του μαθητικού πληθυσμού στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία απέσπασε τις εξής απαντήσεις: **το 48% των εκπαιδευτικών απάντησε πως όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριές τους είχαν πρόσβαση, ενώ το 46,1% ανέφερε πως πρόσβαση είχαν οι μισοί μαθητές/ οι μισές μαθήτριες της τάξης τους.** Από το τμήμα εκείνο του μαθητικού πληθυσμού που είχε πρόσβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση καταγράφεται από τις απαντήσεις ότι πάνω από τους μισούς μαθητές/ τις μισές μαθήτριες συμμετείχε ενεργά στις διαδικτυακές τάξεις (47,1% των απαντήσεων). Το 22,5 % δήλωσε πως λιγότεροι από τους μισούς/ λιγότερες από τις μισές μαθήτριες συμμετείχαν ενεργά, ενώ το ποσοστό των εκπαιδευτικών που δήλωσαν πως όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες είχαν ενεργή συμμετοχή σε όλη τη διάρκεια του μαθήματος συγκεντρώνει το χαμηλότερο ποσοστό (17,6%).

Στη συνέχεια σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών, **η πλειονότητα των μαθητών/μαθητριών (43,1%) προσαρμόστηκε εύκολα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ωστόσο, το 40,2% εξέφρασε πως η προσαρμογή των μαθητών και των μαθητριών ήταν δύσκολη.** Για το 16,7% των απαντήσεων η προσαρμογή των μαθητών και των μαθητριών δεν επετεύχθη ποτέ (σχήμα 19).

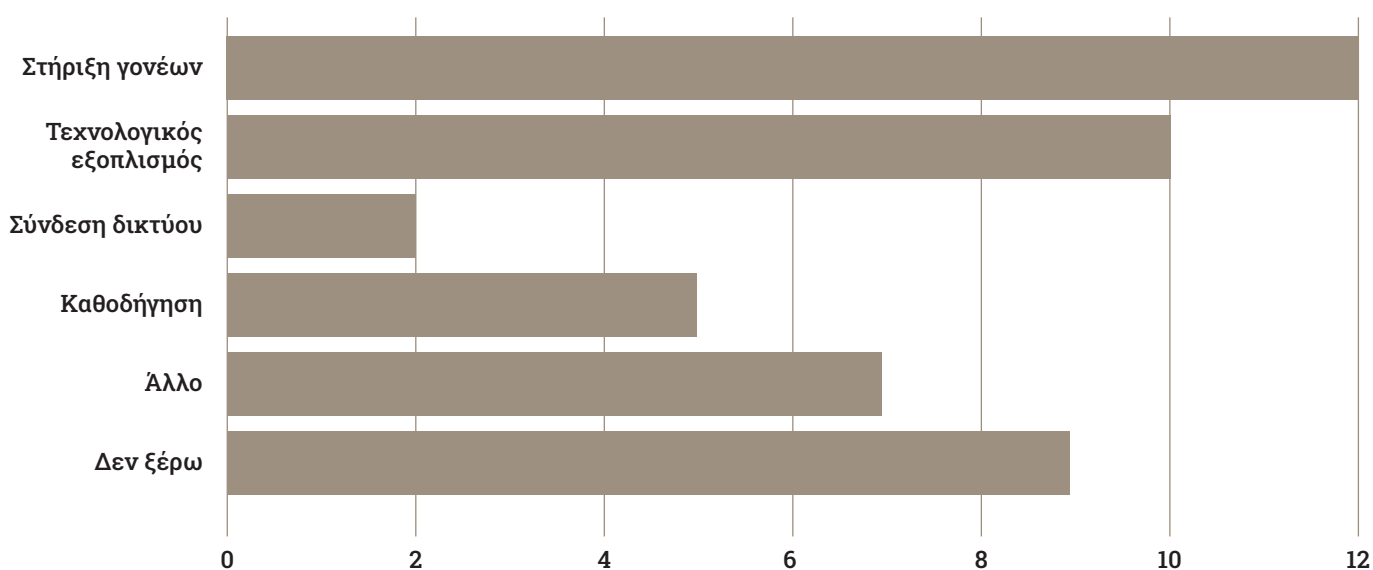
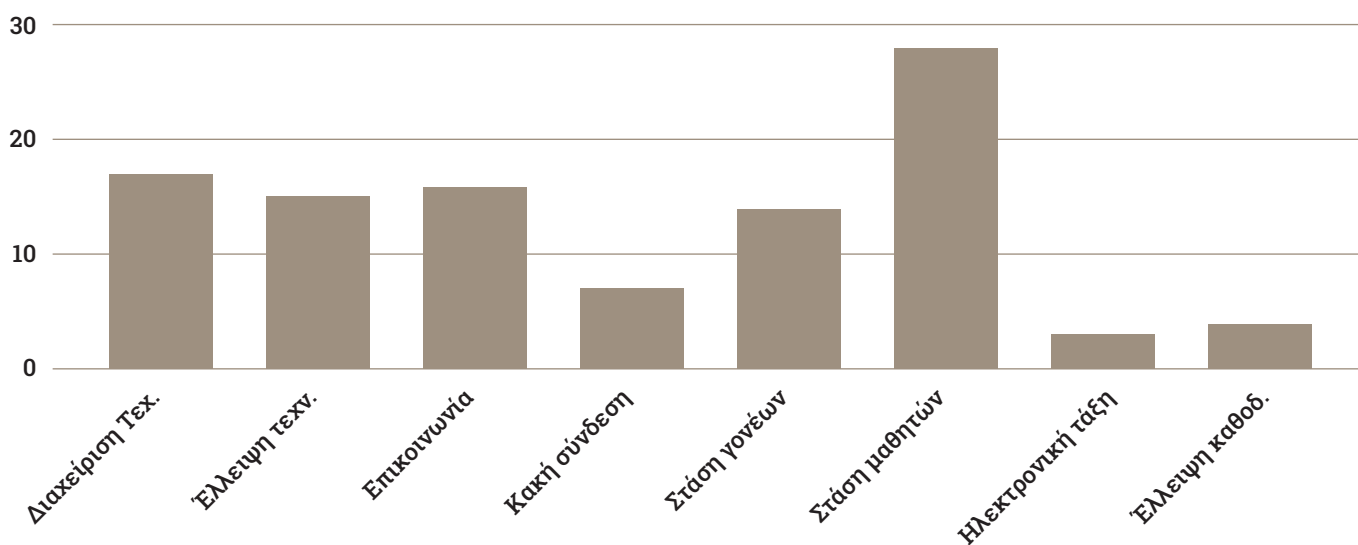
Σχήμα 19: Προσαρμογή μαθητών και μαθητριών στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία

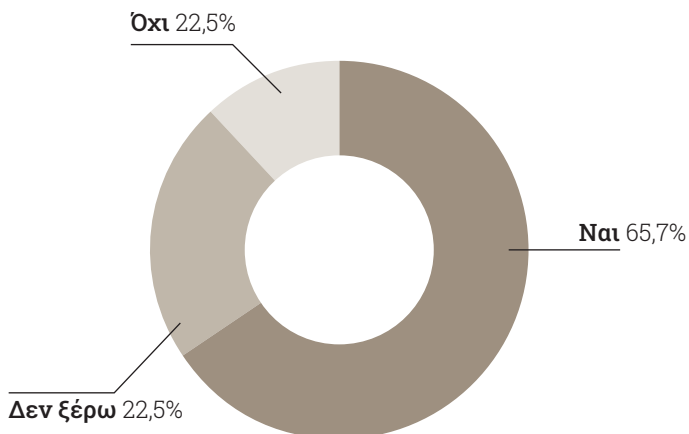
Η ερώτηση για την ενεργή συμμετοχή μαθητών και μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες απαντήθηκε από 94 εκπαιδευτικούς. Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα η πλειονότητα των εκπαιδευτικών που απάντησαν δήλωσε πως οι μαθητές και οι μαθήτριες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είχαν πρόσβαση στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία (σχήμα 20). Όσον αφορά στην ενεργή συμμετοχή των μαθητών και των μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών επισημαίνει ότι λιγότεροι από τους μισούς μαθητές/ λιγότερες από τις μισές μαθήτριες δραστηριοποιήθηκαν ενεργά στην διαδικτυακή τάξη (σχήμα 21).

Σχήμα 20: Πρόσβαση μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία**Σχήμα 21: Ενεργή συμμετοχή των μαθητών και των μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία**

Οι επόμενες ερωτήσεις εστίασαν σε λόγους/ παράγοντες που συνέβαλαν, αλλά και σε εκείνους που απέτρεψαν στη συμμετοχή των μαθητών και των μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία. Σύμφωνα με τις απαντήσεις πρωτίστως η στήριξη των γονιών και δευτερευόντως ο τεχνολογικός εξοπλισμός έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη συμπερίληψη των μαθητών και των μαθητριών. Η κατάλληλη σύνδεση στο διαδίκτυο και η καθοδήγηση από τρίτους, όπως π.χ. από ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό, συγκαταλέγονται σε παράγοντες που έδρασαν ευνοϊκά για τους μαθητές και τις μαθήτριες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (σχήμα 22).

Σχήμα 22: Λόγοι/ παράγοντες που συνέβαλαν στη συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία (ανοικτού τύπου)**Σχήμα 23: Λόγοι/ παράγοντες που εμπόδισαν τη συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών με ειδικές\ εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία (ανοικτού τύπου)**

Στην αντίστοιχη ερώτηση για τους λόγους/ παράγοντες που εμπόδισαν τη συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία οι απαντήσεις παρουσίασαν μεγαλύτερη ποικιλία. Η στάση των ίδιων των μαθητών θεωρήθηκε ως ο βασικότερος λόγος για τη συμμετοχή, ενώ η διαχείριση των τεχνολογικών μέσων και η πρόσβαση σε αυτά ακολουθούν. Η κακή επικοινωνία και η απουσία υποστήριξης από το γονεϊκό περιβάλλον, που εδώ θεωρήθηκε ότι μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά, συμπληρώνουν τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών.

Σχήμα 24: Αξιοποίηση εργαλείων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη δια ζώσης διδασκαλία με την επιστροφή στο φυσικό χώρο του σχολείου

Με την τελευταία ερώτηση του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου οι εκπαιδευτικοί αποκάλυψαν τη θετική στάση τους απέναντι στη χρήση τεχνολογικών μέσων στη δια ζώσης διδασκαλία. Συγκεκριμένα, το 67,5% θα ενσωμάτωνε κάποια από τα μέσα που χρησιμοποίησε κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και στη δια ζώσης διδασκαλία. Το 22,5% των εκπαιδευτικών φαίνεται διστακτικό και απαντά ότι δε γνωρίζει και, τέλος, το 11,8% κρατά αρνητική στάση (σχήμα 24).

2.5. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων από την ομάδα εστίασης με εκπαιδευτικούς των τάξεων του Λυκείου

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω τα δεδομένα από το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκαν με τη διενέργεια ομάδας εστίασης με καθηγητές από τις τάξεις του Λυκείου. Η ομάδα εστίασης πραγματοποιήθηκε με δείγμα 6 καθηγητών των Λυκειακών τάξεων από τον συνολικό αριθμό των 8 προσώπων που επιλέχθηκαν αρχικά για τη συμμετοχή τους στη συγκεκριμένη ερευνητική δράση. Για τον σκοπό της ανάλυσης έχει γίνει η αποκωδικοποίηση των κυριότερων φράσεων που χρησιμοποιήθηκαν με στόχο το να γίνουν κατανοητές οι εμπειρίες των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών αναφορικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο πλαίσιο της πανδημίας Covid-19. Η ανάλυση έχει γίνει με θεματικούς άξονες που ταξινομήθηκαν, όπως και στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα και με μια προσθήκη στο τέλος η οποία αφορά σε γενικά συμπεράσματα.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Οι συμμετέχοντες (2) και οι συμμετέχουσες (4) υπηρετούν σε Λύκεια των ΠΕ Αττικής, Ηπείρου, Μακεδονίας και Πελοποννήσου. Από τις συστάσεις και τις σχετικές ερωτήσεις. Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι πρόκειται για έμπειρους καθηγητές και καθηγήτριες με εμπειρία 20 -30 χρόνων σε Επαγγελματικά και Γενικά Λύκεια. Αναφορικά με τις ειδικότητές τους, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες προέρχονταν από τους κλάδους της κλασικής φιλολογίας, των θρησκευτικών, της οικονομικής θεωρίας και της αγγλικής φιλολογίας με μαθήματα και στις τρεις τάξεις του Λυκείου.

Πρώτος Άξονας: Προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της πανδημίας αναφορικά με την εκπαιδευτική διαδικασία

Στόχος του θεματικού άξονα είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Παρακάτω ακολουθεί η ανάλυση των απαντήσεων ανά ερώτηση:

1. Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας όσον αφορά στο συχνό άνοιγμα και κλείσιμο των σχολείων κατά την περίοδο της πανδημίας στην Ελλάδα;

Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες συμφώνησαν πως οι προκλήσεις που δημιουργήθηκαν θα ήταν οι ίδιες εάν τα σχολεία παρέμεναν συνεχώς κλειστά. Με άλλα λόγια, δε θεώρησαν ότι υπήρξε κάποια ουσιαστική διαφορά. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών το εξέλαβαν ως μια αρνητική εμπειρία. 2 (δύο) από τα συμμετέχοντα πρόσωπα ανέφεραν ότι σταδιακά παρατήρησαν την αποκοπή των μαθητών/τριών τους από το μάθημα. Ένας από τους συμμετέχοντες ανέφερε:

«...σιγά σιγά έχουν αποκοπεί κάπως, τους χάσαμε με το WebEx».

Επιπλέον, ομόφωνη ήταν και αρνητική γνώμη που εκφράστηκε για τη χρήση των κλειστών καμερών σύμφωνα με την σχετική οδηγία του ΥΠΑΙΘ. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι: «...η οθόνη είναι εντελώς απρόσωπη, περιμένω να ανοίξει το σχολείο, να δω τα παιδιά μου από κοντά». Τέλος, μόλις δύο καθηγητές/καθηγήτριες θεώρησαν ότι τα ψηφιακά μέσα διευκόλυναν το έργο τους στην Α' Λυκείου και εμπλουτίστηκε η διδασκαλία του μαθήματος.

2. Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συνεισφορά του ίδιου του σχολείου αλλά και του Υπουργείου κατά την περίοδο της πανδημίας;

Τρία από τα συμμετέχοντα πρόσωπα ανέφεραν ότι το σχολείο αξιοποίησε αυτό το χρονικό διάστημα εξοπλίζοντας τις τάξεις με τον κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό και σύνδεση στο διαδίκτυο. Παρόλα αυτά δυο εκπαιδευτικοί τόνισαν πως η σύνδεση του σχολείου ήταν περιορισμένη με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συνδεθούν πάνω από πέντε άτομα ταυτόχρονα. Δύο συμμετέχοντες ανέφεραν το σχολείο τους προμήθευσε ηλεκτρονικό υπολογιστή ενώ μία από τις συμμετέχουσες επεσήμανε την παροχή δωρεάν Ίντερνετ σε σπίτια μαθητών και μαθητριών σε συνεργασία με το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων. Συγκεκριμένα ανέφερε:

«...προσφέραμε με τη βοήθεια του Συλλόγου Γονέων και δωρεάν δεδομένα γιατί παρόλο που λένε ότι το webex είναι δωρεάν όταν γίνεται προβολή βίντεο ξοδεύονται δεδομένα τους και τελειώνουν και αυτά».

Τέλος, δυο από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες συμφώνησαν ότι η συνεισφορά του σχολείου ήταν η μέγιστη δυνατή με βάση τις παροχές που διέθετε η σχολική τους μονάδα. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ότι: **«Το σχολείο βοήθησε όσο το δυνατόν περισσότερο μπορούσε με ό,τι δυνάμεις είχε».**

Όσον αφορά στην υποστήριξη που έλαβαν από το ΥΠΑΙΘ οι σχετικές αναφορές ήταν κατά βάση αρνητικές. Οι μισοί συμμετέχοντες δήλωσαν ότι οι επιμορφώσεις που έχουν παρακολουθήσει πραγματοποιήθηκαν από άλλους φορείς εκτός του Υπουργείου. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι: «Έγιναν τοπικές επιμορφώσεις από τα ΠΕΚΕΣ (Περιφερειακά Κέντρα Τοπικού Σχεδιασμού) (...) το Υπουργείο εγώ δεν το είδα κάπου...». Δύο εκπαιδευτικοί συμφώνησαν πως το κύριο πρόβλημα αφορά στο χαμηλό κόστος που επιλέγει να καλύψει και στην έλλειψη ποιοτικής επένδυσης από μέρος του Υπουργείου. Επιπρόσθετα δύο συμμετέχοντες (Β.Τ.,Κ.Φ.) ανέφεραν τη συνεισφορά ηλεκτρονικών υπολογιστών και τάμπλετ η οποία όμως δεν επαρκεί. Χαρακτηριστικά μία από τις συμμετέχουσες δήλωσε: «...αυτή τη βδομάδα θα παραλάβουμε 5 ακόμα. Αντιλαμβάνεστε ότι στα 280 παιδιά αυτό δεν λέει κάτι». Τέλος μια εκπαιδευτικός απάντησε στην ερώτηση εκφράζοντας ερωτήματα όπως: **«Όλες αυτές οι δωρεές που ακούμε, πού πήγαν δηλαδή αυτά, οι υπολογιστές κι όλα αυτά; Δεν έπρεπε με κάποιον τρόπο να δοθούν, με κάποια κριτήρια σίγουρα με κριτήρια αυστηρά, αλλά να δοθούν στα παιδιά;»** και «...όσοι κάνουν έρευνες φτάνουν στο Υπουργείο; Υπάρχει ανταπόκριση; Ενδιαφέρονται για αυτές τις έρευνες;».

3. Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας κατά τη διάρκεια της πανδημίας όσον αφορά στη δημιουργικότητά σας και στην επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων;

Οι μισοί συμμετέχοντες δήλωσαν ότι χωρίς τη δημιουργικότητα δεν θα ήταν εφικτό να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που διαμόρφωσε η συνθήκη της πανδημίας προκειμένου να πραγματοποιηθεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Χαρακτηριστικά η μία από τις συμμετέχουσες δήλωσε: «...δημιουργικοί αναγκαστήκαμε να γίνουμε ούτως ή άλλως γιατί έπρεπε να τραβήξουμε το ενδιαφέρον των μαθητών». Όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων, τρεις εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι η ύλη καλύφθηκε με κανονικούς ρυθμούς χωρίς να υπάρχουν κενά. Παρόλα αυτά δύο από τις συμμετέχουσες εξέφρασαν τη δυσπιστία τους όσον αφορά στην αφομοίωσή της από τους μαθητές. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι: «...προχωράν τα μαθήματα, και υπάρχει η ηλεκτρονική παρουσία των μαθητών στο μέτρο που μπορούν (...) δεν ξέρεις ακριβώς τι έχουνε αποκομίσει απ' όλα αυτά και τι έχουν αφομοιώσει». Τέλος όλοι οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες συμφώνησαν πως η τηλεεκπαίδευση δεν κατάφερε να καλύψει πρακτικά κομμάτια της διδασκαλίας που απαιτούσαν τη διεκπεραίωση χειρωνακτικών εργασιών, όπως για παράδειγμα τα εργαστήρια.

4. Πώς θα κρίνατε την δική σας πορεία στην εξ αποστάσεως διδασκαλία από την αρχή της πανδημίας μέχρι τώρα;

Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες συμφώνησαν ότι η σχέση τους με την τεχνολογία έχει βελτιωθεί αρκετά και έγιναν καλύτεροι/ες ως προς την αξιοποίησή της για την εξ αποστάσεως διδασκαλία. Χαρακτηριστικά ένας από τους συμμετέχοντες δήλωσε: «Έγινα καλύτερος σίγουρα (...) μου αρέσει η τεχνολογία (...) μου έδωσε κίνητρο να ανακαλύψω καινούργια κολπάκια, καινούργια προγραμματάκια, καινούργιους τρόπους, πράγμα που μου άρεσε...». Δύο εκπαιδευτικοί τόνισαν την πολύωρη επένδυση προσωπικού χρόνου στις επιμορφώσεις και την ωφέλιμη συνεργασία με τους συναδέλφους τους και τις συναδέλφισσές τους. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι:

«Έχουμε παρακολουθήσει πάρα πολλές ώρες επιμόρφωσης, με προσωπικό και οικογενειακό κόστος».

Επίσης, τονίστηκε ότι: «**Ό,τι μπορούμε να βελτιώσουμε, και με άλλους συναδέλφους, να συζητήσουμε σε ομάδες εξ αποστάσεως, να μοιραστούμε υλικό, να λύσουμε απορίες, να μην αισθανόμαστε μόνοι μας μέσα σε αυτήν την απομόνωση...**».

Δεύτερος Άξονας: Οι ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών των τάξεων του Λυκείου όπως έγιναν αντιληπτές από τους/ τις εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην ομάδα εστίασης

Στόχος του δεύτερου θεματικού άξονα ήταν η ανάδειξη των βιωμάτων και των προκλήσεων που αντιμετώπισαν οι μαθητές και οι μαθήτριες των τάξεων του Λυκείου κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσα από τα μάτια των εκπαιδευτικών.

5. Πως θα περιγράφατε τη μετάβαση των μαθητών από τη δια ζώσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

Στο παραπάνω ερώτημα οι απόψεις των ερωτηθέντων και των ερωτηθεισών διέφεραν. Τρεις από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες ανέφεραν ότι δεν είναι σίγουροι/ες αναφορικά με το πώς εξέλαβαν οι μαθητές και οι μαθήτριες την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Συγκεκριμένα ο Σ.Χ. ανέφερε: «Δεν έχω καθαρή εικόνα, δηλαδή νομίζω είναι μικτή η εικόνα...». Επίσης, προστέθηκε από άλλο συμμετέχοντα ότι: «Δύσκολη ερώτηση (...) δεν ξέρω δηλαδή πώς το πήραν τα παιδιά». Στα πιθανά εμπόδια προσαρμογής και συγκέντρωσης των μαθητών και των μαθητριών αναφέρθηκαν «αντιπερισπασμοί» από την εκπαιδευτική διαδικασία, όπως τα βιντεοπαιχνίδια και η έλλειψη εξοικείωσης με την τεχνολογία για εκπαιδευτικούς σκοπούς (π.χ. οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιοποιούν διαδικτυακές πλατφόρμες για chatting ή άλλους ψυχαγωγικούς σκοπούς, αλλά όχι για την εκπαίδευση).

Αναφορικά με την Γ' Λυκείου η πλειοψηφία των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών τόνισα ότι πρόκειται για μια δύσκολη μετάβαση (κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης), καθώς οι μαθητές και οι μαθήτριες που προετοιμάζονταν για τις πανελλαδικές εξετάσεις φάνηκαν αγχωμένοι/ες και προσπάθησαν να έχουν ενεργή συμμετοχή, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά αποκόπηκαν από τα μαθήματα. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ότι: **«...οι ενεργοί μαθητές είναι περίπου το 50%, οι υπόλοιποι παραιτήθηκαν, (...) περιπτώσεις παιδιών που δεν θα δώσουν πανελλαδικές, (...) τα παιδιά αυτά θα ήταν αδιάφορα...»**. Άλλη συμμετέχουσα προσέθεσε ότι: «[ενν. οι υποψήφιοι και οι υποψήφιες των πανελλαδικών] θα θελήσουν να γυρίσουν σχολείο, να ρισκάρουν οτιδήποτε... το ενδεχόμενο να νοσήσουν και να χάσουν και τα υπόλοιπα που έχουν κερδίσει». Ωστόσο, κάποιοι από τους συμμετέχοντες τόνισαν ότι η πλειοψηφία «βολεύτηκε» και δεν προσαρμόστηκε ουσιαστικά εν τέλει.

Για τις υπόλοιπες λυκειακές τάξεις πλην της τρίτης, οι περισσότεροι από τους/ τις εκπαιδευτικούς δεν έχουν σαφή εικόνα. Οι κλειστές κάμερες προκάλεσαν προβληματισμούς σε όλους τους ερωτηθέντες και σε όλες τις ερωτηθείσες, καθώς περιορίζαν σημαντικά την οπτική επαφή και, κατ' επέκταση, την αλληλεπίδραση με τους μαθητές και τις μαθήτριες. Δύο από τις συμμετέχουσες ανέφεραν ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες συχνά δεν μιλούσαν, κάτι που δυσκόλευε ακόμα περισσότερο τις προσπάθειες επικοινωνίας των εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα: «Συνήθως δεν μιλάνε αν δεν καταλάβουν κάτι, οπότε όλο αυτό μας πάει πίσω». **Ένα ακόμα θέμα που αναφέρθηκε από δύο εκπαιδευτικούς είναι ο σχολικός εκφοβισμός και η δυσκολία των εκπαιδευτικών να διαπιστώσουν αν πράγματι συμβαίνει κάτι πίσω από τις κλειστές κάμερες:**

«...εσύ κάνεις μάθημα και λες όλα καλά και ωραία,
δεν ξέρεις από κάτω τι γίνεται (...)

Πολλές φορές, δεν είναι μόνο για εκτόνωση, μπορεί αυτό που ίσχυε παλιά, το να υπάρχει ένα περιστατικό εκφοβισμού (...) ένας μαθητής έτσι που υφίσταται τέτοιο θέμα, δεν μπορεί να αποδείξει πράγματα εύκολα, όταν του μιλάνε με τρόπο απρεπή privately στο chat».

6. Πως θα περιγράφατε τη μετάβαση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από τη διαζώσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

Σε αυτή την ερώτηση απαντά το 50% των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών που είχαν επαφές με μαθητές/τριες ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Από τις 4 περιπτώσεις που αναφέρθηκαν μόνο η μία είχε θετική εξέλιξη όσον αφορά στη σχολική επίδοση και αυτοεκτίμηση του μαθητή/ της μαθήτριας. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε: «...πέρσι είχα μαθητή με οριακό δείκτη νοημοσύνης, του έκανε πάρα πολύ καλό η τηλεεκπαίδευση». Οι υπόλοιπες περιπτώσεις αφορούσαν σε άτομα με δυσλεξία και μαθησιακές δυσκολίες. Όλοι/ες οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν τη δύσκολη μετάβαση των παιδιών αυτών υπογραμμίζοντας εμπόδια, όπως την έλλειψη κατάλληλου τεχνολογικού εξοπλισμού και τη γενικότερη αρνητική στάση που σε κάποιες περιπτώσεις συνέβαλαν στην απόφαση κάποιων εξ αυτών να παρατήσουν το σχολείο: **«...παιδιά τα οποία, δεν είχαν δείξει κάτι μέχρι τώρα ή είχαν έρθει στο σχολείο, χωρίς κάποια διάγνωση, έχουν ζητήσει την συνδρομή της ψυχολόγου (...) δεν θέλανε να συνεχίσουν...»**. επίσης, μία από τις συμμετέχουσες ανέφερε πως: «Καταδικάζεται στη μη παρακολούθηση, στο να μην έχει καταλάβει τίποτα, στο να μην περνάει τίποτα, γιατί όπου έχει το πρόβλημα αυτό θα κολλήσει, αν δεν μιλήσει».

Τρίτος Άξονας: Συμπεράσματα των εκπαιδευτικών και προτάσεις για το μέλλον

Στόχος του τρίτου θεματικού άξονα ήταν η διερεύνηση των συμπερασμάτων των εκπαιδευτικών για την εμπειρία τους, αλλά και οι προτάσεις για το μέλλον τόσο σχετικά με πιθανές ερευνητικές εστίες άλλων μελετών όσο και σχετικά.

7. Έχετε κάποιο τελικό συμπέρασμα για την παραπάνω συζήτηση και γενικότερα για το θέμα ανισοτήτων στην εκπαίδευση;

Τέσσερις από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες συμφώνησαν πως οι ανισότητες έχουν οξυνθεί κατά την περίοδο της πανδημίας. Συγκεκριμένα:

«...όλοι έχουν διαφορετική αφετηρία και δεν καλύπτεται αυτό το χάσμα ας πούμε, αυξάνονται οι ανισότητες».

Τρεις από τους εκπαιδευτικούς θεώρησαν τον τεχνολογικό εξοπλισμό ως έναν από τους κύριους λόγους που συνέβαλαν στην άμβλυνση των ανισοτήτων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: **«Δεν είναι το ίδιο να παρακολουθείς το μάθημα από τον υπολογιστή σου, σε σχέση με το να το παρακολουθείς το μάθημα σου από το κινητό»**, **«Δεν έχουν καν όλα έναν υπολογιστή στο σπίτι, κι εκεί που έχουν έναν υπολογιστή είναι παραπάνω παιδιά, είναι κι ο γονιός που το χρειάζεται»**. Κλείνοντας μία από τις συμμετέχουσες κατέθεσε τον προβληματισμό της αναφορικά με την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ανισοτήτων: «Υπάρχει ανισότητα γιατί πρέπει όλοι να είμαστε συντονισμένοι στον ίδιο στόχο. Δεν γίνεται αυτό. Όσο και να παλεύουμε γινόμαστε περισσότεροι, αλλά δεν ξέρω πως θα γίνουμε ποτέ όλοι».

8. Πώς πιστεύετε ότι θα μπορούσε να διευκολυνθεί η κατάσταση;

Τρεις εκπαιδευτικοί συμφώνησαν πως ο μικρότερος αριθμός τμημάτων θα ήταν μια ιδανική λύση για τη διατήρηση της δια ζώσης εκπαίδευσης και τη μείωση του κινδύνου διασποράς του ιού. Συγκεκριμένα ανέφεραν:

«Αν από την αρχή τα τμήματα ήταν μικρότερα δεν θα υπήρχε κανένας λόγος να κλείσουν τα σχολεία...».

Δύο επιπλέον προτάσεις αφορούσαν στην αναβάθμιση προγραμμάτων σπουδών και σε επιμορφωτικά προγράμματα απευθυνόμενα στους/ στις εκπαιδευτικούς. Χαρακτηριστικά τονίστηκε ότι: «...πρέπει να αναβαθμιστούν και προγράμματα σπουδών και να μπει κι η εναλλακτική αξιολόγηση πιο δυνατά (...) να υπάρχει αυτή η εναλλακτικότητα ή αυτό που λέμε ο μεικτός τρόπος, ο υβριδικός τρόπος». Επίσης, αναφέρθηκε: «...κάποιο παιδαγωγικό πρόγραμμα εγώ πιστεύω θα βοηθούσε πολύ (...) Έχεις καταλάβει καλύτερα τι πας να κάνεις. Τι θα αντιμετωπίσεις. Ποιος είσαι εκεί πέρα. Δεν πας να κάνεις μια δουλειά».

9. Τι θα προτείνατε να διερευνηθεί περισσότερο στο μέλλον;

Τέσσερις εκπαιδευτικοί συμφώνησαν πως θα ήθελαν να δουν περισσότερες έρευνες στο μέλλον να επικεντρώνονται στους μαθητές και στις μαθήτριες, καθώς η εικόνα τους όπως ανέφεραν σε μία από τις προηγούμενες ερωτήσεις, η εικόνα που έχουν δεν είναι σαφής. Χαρακτηριστικά τέθηκε το ερώτημα: «Συμμετέχουν; Πόσο συμμετέχουν; Παίζουν παιχνίδια μεταξύ τους; Μιλάνε στο messenger, στις ομάδες που έχουν; Δηλαδή αυτό το κομμάτι θα με ενδιέφερε, εάν μπορούσε να βγει μια έρευνα από την πλευρά του μαθητή». Τέλος, μία συμμετέχουσα έκανε λόγο για την επόμενη μέρα και το τι θα αφήσει πίσω του το βίωμα της πανδημίας και των περιορισμών που επεβλήθησαν από αυτήν, αλλά και εξαιτίας αυτής:

«Αυτό με απασχολεί λιγάκι ακόμα και τα ίδια τα παιδιά πώς θα είναι όταν θα γυρίσουμε η ψυχολογία τους, οι απαντήσεις τους (...) δηλαδή τι θα αφήσει όλο αυτό, αυτή η εμπλοκή αυτή η εμπειρία τι θα μας αφήσει και ας κρατήσουμε τα καλά γιατί καμία φορά τα άσχημα μπορεί να είναι και καλά».

3. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση του πρώτου μέρους, αλλά και των ερωτηματολογίων και των δεδομένων που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της ομάδας εστίασης φάνηκε με ευκρινή τρόπο πως η εκπαίδευση επηρεάστηκε ποικιλοτρόπως από τη λήψη των μέτρων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της διασποράς της πανδημίας. Το παρατεταμένο διάστημα διακοπής της δια ζώσης διδασκαλίας και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσαν διεθνώς πρωτόγνωρες συνθήκες που δεν αντιμετωπίστηκαν με την ίδια ετοιμότητα και αποτελεσματικότητα από όλες τις χώρες. Φαίνεται πως η απομάκρυνση από τον φυσικό χώρο των μαθημάτων σήμανε την ταυτόχρονη απομάκρυνση από τους στόχους για την άμβλυνση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μέχρι το 2030 παρά τις προσπάθειες και την πρόοδο που έχουν σημειωθεί μέχρι στιγμής.

Στην Ελλάδα τα περισσότερα σχολεία ξεκίνησαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση αμέσως μετά από το κλείσιμό τους, όπως επιβεβαιώθηκε από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες που συμπλήρωσαν το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο. Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από αλλαγές σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας, μεταξύ των οποίων και η χάραξη δημοσίων πολιτικών που αφορούσαν στην εκπαίδευση. Την ίδια στιγμή οι εκπαιδευτικοί κατέβαλαν προσπάθειες να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της τηλεεκπαίδευσης χωρίς να μείνουν μακριά από τους στόχους της σχολικής χρονιάς. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, η προσαρμογή των περισσότερων ήταν εύκολη κάτι που οφείλεται στην σχετικά καλή σχέση με την τεχνολογία και σε προσωπικές κατακτήσεις αναφορικά με την απόκτηση περαιτέρω γνώσεων και τη συμμετοχή σε επιμορφώσεις που διοργάνωσαν ποικίλοι φορείς.

Η χρήση των τεχνολογικών μέσων ως εργαλείο για την εκπαίδευση αποτέλεσε ταυτόχρονα πρόκληση και ευκαιρία, καθώς η αφετηρία από την οποία ξεκίνησαν, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν ήταν η ίδια, κάτι που ήδη από την αρχή μας κάνει να συνειδητοποιούμε πως η πιθανότητα άμβλυνσης των ανισοτήτων ήταν δεδομένη. Ο ανεπαρκής τεχνολογικός εξοπλισμός και το κακό δίκτυο αποτέλεσαν τα βασικά εμπόδια που τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και ο μαθητικός κόσμος κλήθηκαν να ξεπεράσουν. Σε πολλές περιπτώσεις η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση έγιναν ακόμα δυσκολότερες λόγω της αδυναμίας πρόσβασης στα κατάλληλα μέσα από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Είναι αξιοσημείωτο ότι στις περιπτώσεις οικογενειών, στις οποίες όλα τα μέλη της αξιοποιούσαν την τεχνολογία είτε για εκπαιδευτικούς είτε για επαγγελματικούς λόγους κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ο εξοπλισμός δεν ήταν πάντα επαρκής καθιστώντας την πρόσβαση των παιδιών στην εξ αποστάσεως διδασκαλία ακόμη δυσκολότερη.

Η εικόνα σχετικά με την πραγματική ανταπόκριση των μαθητών και των μαθητριών δεν είναι σαφής. Η οδηγία για την χρήση των κλειστών καμερών, ο μεγάλος αριθμός μαθητών και μαθητριών στις διαδικτυακές τάξεις, η φυσική απόσταση και τα εμπόδια που εμφανίστηκαν - από τον ανεπαρκή εξοπλισμό και το κακό δίκτυο - δεν επέτρεψαν την επιθυμητή αλληλεπίδραση. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί εκτίμησαν ότι αρκετοί/ες από τους μαθητές και τις μαθήτριες προσπάθησαν να έχουν ενεργή συμμετοχή, αν και η γενικότερη στάση των παιδιών (έλλειψη συγκέντρωσης, μη εξοικείωση με τη χρήση των τεχνολογικών μέσων για εκπαιδευτικούς σκοπούς κ.λπ.) θεωρήθηκε μία σημαντική πρόκληση προς διαχείριση.

Η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα τεχνολογικά μέσα είναι κατ' αρχήν θετική με διάθεση αξιοποίησης των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στη μετά- COVID-19 εποχή. Σημαντική ήταν η πρόταση των εκπαιδευτικών να διεξαχθούν έρευνες στις οποίες θα συμμετάσχουν οι μαθητές και οι μαθήτριες ώστε να καθοριστεί ο αντίκτυπος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη μάθησή τους, αλλά και για να ανιχνευθούν οι πραγματικές τους ανάγκες.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ως απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα ότι πράγματι οι ανισότητες αμβλύνθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας, καθώς η πρόσβαση στα τεχνολογικά μέσα και σε επαρκές

δίκτυο δεν ήταν δεδομένη ούτε για όλους/ όλες εκπαιδευτικούς ούτε για όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες. Μπορεί το ψηφιακό χάσμα να έθεσε προσκόμματα, αλλά τα διδάγματα και τα καλά παραδείγματα της περιόδου ήταν πολύτιμα για τον μελλοντικό σχεδιασμό. Είναι σημαντικό το ότι η κατάλληλη αξιοποίηση της τεχνολογίας μπορεί να αποτελέσει το εργαλείο εκείνο που θα συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων και σε μία ουσιαστικά συμπεριληπτική εκπαίδευση.

4. Συστάσεις Πολιτικής

Λαμβάνοντας υπόψιν τα δεδομένα που προέκυψαν από την ανάλυση του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, αλλά και από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών στην ομάδα εστίασης, είναι σημαντικό να γίνει κοινώς αποδεκτό το ότι η ισότητα στην εκπαίδευση σημαίνει να μπορούν όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες να έχουν μια ουσιαστικά θετική εμπειρία από τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει να εντοπίζονται οι ανάγκες και να παρέχονται οι κατάλληλοι πόροι σε εθνικό και τοπικό επίπεδο και όχι να εφαρμόζονται λύσεις που δεν ανταποκρίνονται στην εκάστοτε πραγματικότητα. Για τον σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η συλλογή αξιόπιστων και επικαιροποιημένων στοιχείων και η υιοθέτηση και εφαρμογή πολιτικών που θα έχουν συνοχή και δεν θα προβαίνουν σε αποσπασματικές ή/ και προσωρινές λύσεις. Για την άρση των ανισοτήτων στην εκπαίδευση στην Ελλάδα προτείνεται:

- Η διενέργεια ερευνών για τη διερεύνηση του αντικτύπου της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στους μαθητές και στις μαθήτριες και η διαμόρφωση στρατηγικού πλάνου για την κάλυψη των μαθησιακών κενών υπό τον συντονισμό του ΥΠΑΙΘ.
- Η διαμόρφωση ενός συμπεριληπτικού εθνικού σχεδίου δράσης για την εκπαίδευση που θα διαμορφωθεί στη βάση διαβούλευσης με το σύνολο της εκπαιδευτικής και μαθητικής κοινότητας και θα λαμβάνει υπόψιν τα πραγματικά δεδομένα και τις προκλήσεις γύρω από την εκπαίδευση στη χώρα.
- Η διαμόρφωση ενός στρατηγικού σχεδίου για την κατάρτιση/ επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση νέων εργαλείων που μπορούν να εντάξουν στην εκπαιδευτική τους καθημερινότητα.
- Η διενέργεια τακτικών διαβουλεύσεων με την εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα σε εθνικό και τοπικό επίπεδο εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή και εκπροσώπηση από όλες τις περιοχές της χώρας με στόχο την ανίχνευση των αναγκών και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που εντοπίζονται.
- Η ουσιαστική ενίσχυση του ρόλου των εκπαιδευτικών με τη λήψη μέτρων για την ολιστική υποστήριξή τους ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στον πολύπλευρο ρόλο τους.
- Η ενίσχυση των υλικοτεχνικών υποδομών των σχολικών μονάδων με τρόπο συμπεριληπτικό.
- Η εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης από τον κρατικό προϋπολογισμό ώστε να εξασφαλίζεται η ισότιμη λειτουργία όλων των εκπαιδευτικών μονάδων.
- Η αξιοποίηση καλών πρακτικών και η αξιολόγηση και μεταφορά όσων είναι εφικτό στο ελληνικό πλαίσιο.

5. Πηγές

Αγγλόφωνες

- Caturianas D. et.al. (2017). The Role of Education for Social Inequality in Modern Societies (with a special perspective on EU Member States), NESET II ad hoc question No. 5/2017, διαθέσιμο [εδώ](#).
- CEDEFOP (2020). Digital Gap during COVID-19 for VET Learners at Risk in Europe Synthesis Report Based on Preliminary Information on Seven Countries Provided by Cedefop's Network of Ambassadors Tackling Early Leaving from VET, διαθέσιμο [εδώ](#).
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. R. B., (2011). Research methods in education. Oxon, UK: Routledge.
- Dahlin Ivanoff, S., Hultberg, J. (2006). Understanding the multiple realities of everyday life: Basic assumptions in focus-group methodology. Scandinavian Journal of Occupational Therapy, 13, 125-132.
- Devetak, I., Glažar, S.A. & Vogrinc, J. (2010) The Role of Qualitative Research in Science Education, Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 6, 77-84.
- Ejimabo, N. O. (2015). The effective research process: Unlocking the advantages of ethnographic strategies in the qualitative research methods. European Scientific Journal, 11.
- Foddy, W. (1993): Constructing Questions for Interviews and Questionnaires: Theory and Practice in Social Research. Cambridge: Cambridge University Press.
- Human Rights Watch, Will Greek Schools Open for All Kids This Year? - Action Needed to End Lost Learning for Refugee, Asylum-Seeking Children, 13/9/2021.
- Gromada, A. et al. (2018). Measuring Inequality in Children's Education in Rich Countries, Innocenti Working Paper 2018-18, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, διαθέσιμο [εδώ](#).
- Kvale, S. (1996). Interviews, an introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Lunt, P., Livingstone, S. (1996). Rethinking the Focus Group in Media and Communications Research. Journal of Communication, 46, 79-98.
- Merriam, S. B. (2002). Qualitative research in practice. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Nyamweya N. (2020). Displacement, Girls' Education and COVID-19, διαθέσιμο [εδώ](#).
- Our World in Data. Primary School Enrollment around the World Increased Drastically in the Last Century, διαθέσιμο στο [εδώ](#).
- Reja, U., Manfreda, K. L., Hlebec, V., & Vehovar, V. (2003). Open-ended vs. close-ended questions in web questionnaires. Developments in applied statistics, 19, 159-177.
- Save the Children (Orsander, M., Mendoza, P., Burgess, M., and Arlini, S.M. (2020), The Hidden Impact of COVID-19 on Children and Families with Disabilities. London, Save the Children International.
- The World Bank (2018). World Development Report 2018 – Learning to Realize Education's Promise, The World Bank, Washington.
- UN (2021). The Sustainable Development Goals Report – 2021, σελ. 34 -35, διαθέσιμη [εδώ](#).
- UN Economic and Social Council, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant), E/C.12/1999/10.

- UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, CRC/GC/2001/1.
- UNESCO Interactive maps, Total Duration of Schools Closure.
- UNESCO (2020). What Have We Learnt? Overview of Findings from a Survey of Ministries of Education on National Responses to COVID-19, UNESCO, Παρίσι, διαθέσιμη [εδώ](#).
- UNESCO (2010). The Role of Education in the Millennium Development Goals, UNESCO, Παρίσι, διαθέσιμο [εδώ](#).
- UNESCO -Education Sector. Global Tracking of COVID-19 caused school closures and re-openings – Methodological Note, διαθέσιμο [εδώ](#).
- UNHCR (2020). Coming Together for Refugee Education, διαθέσιμη [εδώ](#).
- UNICEF Office of Research (2018). An Unfair Start: Inequality in Children's Education in Rich Countries, Innocenti Report Card 15, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, διαθέσιμη [εδώ](#).
- UNICEF (2021). COVID -19 and school closures – One Year of Education Disruption, UNICEF, σελ. 10, διαθέσιμη [εδώ](#).
- UNICEF (2020). COVID-19: Are Children Able to Continue Learning during School Closures? UNICEF, διαθέσιμο [εδώ](#).
- Volante L. et al (2019). Socio-economic Background and Educational Inequalities, Science for Policy Briefs, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, διαθέσιμο [εδώ](#).
- Wellington, J. (2000). Educational Research. Contemporary Issues and Practical Approaches. London: Continuum.
- World Bank Group (2021). Education Finance Watch 2021, διαθέσιμο [εδώ](#).

Ελληνόφωνες

- Creswell, J. (2011). Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. Αθήνα: Ίων Εκδόσεις Έλλην.
- ΕΕ (2019). Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης 2019 – Ελλάδα, ΕΕ, Λουξεμβούργο
- Εθνική Στρατηγική για Βιώσιμη και Δίκαιη Ανάπτυξη 2030, διαθέσιμη [εδώ](#).
- Λιναρδής, Α., Παπαγιαννόπουλος, Κ., & Καλησπεράτη, Ε. (2011). Η Διαδικτυακή έρευνα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1-27.
- ΦΕΚ Β' 725 08.03.2020: Επιβολή του μέτρου προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας όλων των σχολικών μονάδων και πάσης φύσεως εκπαιδευτικών δομών, φορέων και ιδρυμάτων, δημοσίων και ιδιωτικών, κάθε τύπου και βαθμού, των Περιφερειακών Ενοτήτων Ηλείας, Αχαΐας και Ζακύνθου, για το χρονικό διάστημα από 9.3.2020 έως και 18.3.2020, εξαιρουμένων των φοιτητικών εστιών.
- ΦΕΚ Β' 727 08.03.2020: Προσωρινή αναστολή όλων των οργανωμένων εκπαιδευτικών εκδρομών εντός της χώρας από 9.3.2020 έως και 22.3.2020.
- ΥΠΑΙΘ, Επικαιροποιημένα Αποτελέσματα Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, 4/4/2020, διαθέσιμα [εδώ](#).
- Robson, C. (2007). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου (2^η έκδ.) (μετάφραση Β. Νταλλάκου, Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg. [Real World Research. Blackwell, 1993, 2000].

act:onaid

για έναν κόσμο πιο δίκαιο

Λεωφ. Μεσογείων 204
15561 Χολαργός Αττικής, Ελλάδα
Τ: 212.000.6300 (Ελλάδα)
Τ: 22.100.399 (Κύπρος)
Ε: info.hellas@actionaid.org

actionaid.gr

Βρες την ActionAid Hellas στα:

Η παρούσα έκδοση είναι μέρος του έργου "MIGRA -TED, Migration and Human Rights Enhanced through Technology in Education" που υλοποιείται στο πλαίσιο του χρηματοδοτικού προγράμματος "ERASMUS+" της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το περιεχόμενό της είναι ευθύνη της ActionAid Hellas και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

**Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης**